

PEDAGOGICKÉ ÍTANIE

MOŢNOSTI VYUŢITIA FORIEM A METÓD PRÁCE V ZÁUJMOVOM ÚTVARE S ENVIRONMENTÁLNYM ZAMERANÍM NA I. STUPNI ZTM

JANA KOLTMOVSKÁ

**METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM BRATISLAVA
REGIONÁLNE PRACOVISKO PRETMOV**

2009

**MOŽNOSTI VYUŽITIA FORIEM A METÓD PRÁCE
V ZÁUJMOVOM ÚTVARE S ENVIRONMENTÁLNYM
ZAMERANÍM NA I. STUPNI ZTM**

PEDAGOGICKÉ ÍTANIE

MGR. JANA KOLTMOVSKÁ

**METODICKO Ó PEDAGOGICKÉ CENTRUM BRATISLAVA
REGIONÁLNE PRACOVISKKO PRETMOV**

Pracovisko autora: Základná škola, TMobárova 20, Prešov

Prešov 2009

estné vyhlásenie

estne vyhlasujem, že som prácu *Mofnosti vyufitia foriem a metód práce v záujmovom útvare s environmentálnym zameraním na I. stupni ZTM* vypracovala samostatne a vyuffila som v nej uvedený zoznam bibliografických odkazov.

Mgr. Jana Kol-ovská

PREDHOVOR

šDe om sa musí poveda a ukáza , fe môftu vykona nádherne veci pre Zem. Je potrebné da im vedomie, fe môftu zmeni a zachráni svet.õ

(J. Javna, 1991, s. 13)

Filozofia environmentálneho vzdelávania je zameraná na roz-írenie vedomia a poznania sú asného stavu flivotného prostredia zjednotením na-ich rodín, na-ich -kôl, na-ich komunit, na-ich krajín, na-ich svetadielov, na-ej planéty pre spolo nú prácu. Afl pochopíme skuto nú úlohu každého z nás pri vytváraní sveta, ktorý by bol lep-ím a zdrav-ím, potom môfleme za a chápa dôleflitos environmentálnej výchovy.

Vä -inou radiá dospelí de om. Pre o by to nemohlo by aj naopak. Ke je ohrozená príroda, je ohrozený flivot na Zemi. Preto sa musíme bráni . V-etcí a stále. My dospelí aj deti.

OBSAH

Predhovor.....	2
Obsah.....	3
Úvod	4
1 Environmentálna výchova, jej vývoj a postavenie.....	5
1.1 Ekologická a environmentálna výchova a ich prepojenos	7
1.2 Stratégia trvalo udržateľného rozvoja vo výchove.....	10
1.3 Environmentálne minimum.....	13
1.4 Environmentálna výchova ako učebný predmet.....	16
2 Environmentálna mimoškolská výchova.....	18
2.1 Programy a projekty v environmentálnej mimoškolskej výchove.....	20
2.2 Metódy, formy a prostriedky environmentálnej mimoškolskej výchovy.....	22
3 Záujmový útvar Plamienok	25
3.1 Vytvorenie záujmového útvaru s environmentálnym zameraním.....	26
3.2 Projekty a programy ekokružku Plamienok.....	28
3.2.1 Návrh na vypracovanie projektu.....	30
4 Plán práce ekokružku Plamienok.....	32
4.1 Pracovný návrh Plánu práce ekokružku Plamienok.....	33
Záver.....	57
Zoznam bibliografických odkazov.....	59
Zoznam príloh	
Príloha A o logo kružku	
Príloha B o Kniha zvierat	
Príloha C o Kniha stromov	
Príloha D - Adresár mimovládnych environmentálnych organizácií	
Príloha E o listová dokumentácia s pani Katarínou Ebel	
Príloha F o Environmentálny kalendár	
Príloha G o Plán práce ekokružku Plamienok	
Príloha H o odpad v smetnom koši /tabuľka/	
Príloha CH o pokus s odpadom /tabuľka/	
Príloha I o monitoring čiernej skládky /záznam/	
Príloha J o Zápisník pozorovateľa /záznam/	
Príloha K o Babičkiné bylinky	

Príloha L ó asopis

Príloha M ó Denník stromu

Príloha N ó návrhy diplomov

Príloha O ó diplomy ekokrúfku Plamienok

Príloha P ó CD / prezentácia Knihy zvierat v programe Power Point /

Príloha R ó lenovia krúfku Plamienok /fotografie/

R. 1 ó nástenka /fotografie/

R. 2 ó spolupráca z MTM/fotografie/

R. 3 ó starostlivos o strom Ginkgo /fotografie/

R. 4 ó monitoring skládky /fotografie/

R. 5 ó jesenné kytice /fotografie/

R. 6 ó kvíz Mladý ochranár /fotografie/

ÚVOD

Otázky spojené s environmentálnou výchovou, jej koncepciou, jej integráciou do jednotlivých vyučovacích predmetov v školách sú pomerne často diskutovanou oblasťou. Bolo prezentovaných mnoho subjektívnych hodnotení i reflexí vzťahujúcich sa k problematikým aspektom tejto témy, jej smerovanie, účinnosť, možné inovácie, postavenie. Pedagogická verejnosť sa konečne dočkala, keď odznel zjednotený návrh na realizáciu environmentálnej výchovy. V novom školskom zákone sa environmentálna výchova v edukačnom procese predstavila ako priezračná téma, ktorej cieľom je prispieť k rozvoju osobnosti dieťaťa tak, aby nadobudne schopnosť chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím vo svojom okolí, pričom zároveň chápe potrebu ochrany životného prostredia na celom svete. Nestačí však len stanoviť cieľ, je dôležitá neustála snaha po inováciách, teda hľadanie nových spôsobov, otvoria sa novým výzvam, a to všetko pod hlavičkou štvorivostí.

Cieľom našej práce je ponúknuť učiteľom námety, inšpirácie, návody a aktivity z problematiky environmentálnej výchovy, ktorú je možné aplikovať nielen v edukačnom procese, ale aj v záujmovom útvare.

V prvej kapitole vymedzujeme pojmy, týkajúce sa problematiky environmentálnej výchovy a charakterizujeme jej vývoj a postavenie. Rozoberáme stratégiu implementácie výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju a učebné osnovy environmentálnej výchovy.

V druhej kapitole predkladáme niekoľko overených programov a projektov realizovaných v environmentálnej mimoškolskej výchove a možnosti využitia rôznych metód, foriem a prostriedkov.

V tretej praktickej kapitole poukazujeme na postavenie environmentálnej výchovy v záujmových útvaroch aplikovaných na I. stupni základnej školy a poskytujeme návrhy na vypracovanie projektov a programov ekokružiek.

Štvrtú kapitolu tvorí samotný Plán účinnosti záujmového útvaru Plamienok so zameraním na environmentálnu výchovu. Predkladáme zrealizované námety, aktivity, tipy a ekohry, ktoré môžu pomôcť učiteľom v edukačnom procese, ale hlavne vedúcim záujmových útvarov.

Príloha obsahuje materiál, ktorý je výsledkom aktívnej a tvorivej práce detí, ktoré navštevovali ekokružku Plamienok.

1 Environmentálna výchova, jej vývoj a postavenie

- 1/ Každý má právo na priaznivé životné prostredie.
- 2/ Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo.
- 3/ Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrožovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky.
- 4/ Každý dbá o trvalé využívanie prírodných zdrojov, o ekologickú rovnováhu a úrodnú starostlivosť o životné prostredie.

(Ústava SR, 1992, Druhá hlava, Tretí oddiel)

Životné prostredie je v-eko, čo vytvára prirodzené podmienky pre existenciu organizmov a je predpokladom ich ďalšieho vývoja. Jeho zložkami sú najmä ovzdušie, voda, horniny, pôda a organizmy. Tak znie charakteristika životného prostredia podľa § 2 zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov. Vyplýva z nej teda, že znečistenie o i len jednej z uvedených zložiek, sa odzrkadlí v ekologickej nestabilite krajiny. Zatiaľ čo v minulosti mali problémy v životnom prostredí len lokálny charakter, dnes ústava stojí pred riešením globálnych problémov. Starostlivosť dobrého hospodára o svoje prostredie v minulosti sa dnes stáva starostlivosťou založenou na poznatkoch mnohých vedeckých disciplín. Jej teoretický základ tvorí environmentalizmus.

V procese smerovania k trvalej udržateľnosti má environmentálne vzdelávanie prioritné postavenie. Najväčšou výzvou pre vzdelávací systém je zabezpečiť vhodné podmienky pre také vzdelávanie, ktoré umožňuje spoznať poznatky, postoje a schopnosti, podporí vytváranie takých hodnotových orientácií, ktoré im umožnia zaujať stanovisko a prispieť k riešeniu problémov, spojených so životným prostredím a jeho rozvojom. (MFiP SR, 2000)

Na základe dlhodobých skúseností a diskusií je nevyhnutné premietnuť princípy zvykovania environmentálneho vedomia na základných úrovňach do v-ekých predmetov, ktoré sa dotýkajú miestnych problémov životného prostredia. Súčasne pretrvávajú potreba zavedenia predmetu *Environmentálna výchova*, ktorý by syntetizoval tieto poznatky do uceleného pohľadu na ekologické základy environmentalistiky. Zavedenie takto zameraného predmetu je možné považovať za prvý krok k systémovému princípu postupného environmentálneho vzdelávania, od predškolského až po tretí vek.

Environmentálna výchova a vzdelávanie je náročný a zložitý celospoločenský proces, ktorý patrí do oblasti celoživotného vzdelávania. Obsah výchovy vo svojej mnohotvárnosti by mal v hlavných rysoch sledovať otázky starostlivosti o životné prostredie. Mal by

usmerova konanie loveka, predvída vývoj kvality prostredia v priamych a nepriamych súvislostiach. Rovnako by mal by zameraný na kontrolu stavu prostredia a princípov výchovného pôsobenia a usmerovania. Medzi najastejšie nástroje výchovného pôsobenia poítame: prognózovanie, stimulovanie, vyuffívanie vedecko-populárnych poznatkov, didakticko-metodické usmerovanie (kolská, mimo-kolská výchova), propagáciu a informatiku. V neposlednom rade aj neustále oboznamovanie sa s novými koncepciami zameranými na environmentálnu výchovu doma aj v zahranií. (M. Kminiak, 1997, s. 35)

Environmentálna výchova a vzdelávanie sa stávajú významnými prvkami v stratégii starostlivosti o flivotné prostredie. Ich cieom je osvojenie si ucelených poznatkov a vedomostí z oblasti flivotného prostredia, priom vychádzajú zo základných znalostí a vedomostí o flivotnom prostredí. al-ou ich úlohou je smerovanie k harmónii cítenia, myslenia a zodpovedného správania sa udi k vonkaj-iemu prostrediu, flivým organizmom, ostatným uom a vo i sebe, k vytváraniu vlastného spôsobu flivota a flivotného -týlu. Environmentálnu výchovu možno definova ako výchovu jedinca, ktorého hodnotový systém mu umofní múdro a citlivo kona v prospech ochrany a zachovania biodiverzity flivota vo v-etkých jeho formách, ktorý bude schopný súcitu s prírodou a inými flivými tvormi, a ktorý bude ochotný prebera zodpovednos za svoje konanie a prijíma dobrovo nú skromnos ako spôsob flivota únosne za aflujúc flivotné prostredie. (M. Ruffi ka, 1996, s. 5)

V roku 1977 bol termín environmentálna výchova zavedený na konferencii UNESCO v Tbilisi, kde boli formulované aj **ciele environmentálnej výchovy**:

- Vytvorí nové vzory správania sa jednotlivcov, skupín a spoločností vo vzahu k flivotnému prostrediu.
- Poskytnú každému možnos získa vedomosti, hodnoty a schopnosti, potrebné pre ochranu flivotného prostredia.
- Podporí vedomie starostlivosti o hospodárske, sociálne, politické a ekologické súvislosti v mestách a na vidieku.

(Koncepcia environmentálnej výchovy a vzdelávania, 1997, s. 5)

1.1 Ekologická a environmentálna výchova a ich prepojenos

V každodennej praxi nachádzame situáciu, ke chceme demon-ťrova a uskuto ni nie o pozitívne v prospech obnovy flivotného prostredia loveka, pritom s ob ubou pouffívame prívlastok šekologickýō. Znie to moderne, presved ívo a nazna í sa tým aj ur íta odborná (afl

vedecká) fundovanos . Zatia v mnohých astiach sveta nikoho nenapadne zamie a pojmy Ecology, Oekologie za Environment i Umwelt. U nás v -kolskej praxi sa tak deje úplne beľne.

Pojem **ekológia** sa takto považuje za široko aplikovate ľný. Podľa E. Oduma (1977, s. 457) ekológiu definujeme: *šako odvetvie biológie, ktoré skúma historicky vzniknuté vzájomné pôsobenie organizmov s obklopujúcim ich fyzikálno-chemickým, biotickým a antropogénnym prostredím na úrovni druhu, druhových populácii, biocenóz a biosféryõ.*

V posledných desa ro iach vidíme snahy o príli-ñné roz-írenie predmetu ekológie aj mimo rámec biológie. Prisudzujeme jej -túdium v-etských javov a vzájomných väzieb ľudskej spoločnosti a prírody. Aplikáciu šekologických prístupovõ v-ak dnes nachádzame v najrozli nej-ích odboroch a predmetoch environmentálnej výchovy.

Aj zavedenie termínu šľivotné prostredieõ na rôznych úsekoch ná-ľho ľivota len posilnilo potrebu vyuffitia základných ekologických poznatkov v o naj-ir-ej spoločenskej praxi. Rie-enie problematiky ľivotného prostredia a výchova k starostlivosti o ľivotné prostredie v rozli ných odboroch (prírodovedných, po nohospodárskych, lesníckych, technických, ekonomických, spoločenskovedných a pod.) v-ak jednozna ne potvrdzujú, ľe *teoreticky základ* rie-enia týchto problémov poskytuje práve ekológia. (M. Kminiak, 1997, s. 28)

Na tomto teoretickom základe sa potom formovala aj **Ekologická výchova**, i aplikovaná **Výchova k starostlivosti o ľivotné prostredie** alebo dne-ná v súľade s anglickou terminológiou pouľľívaná **šEnvironmentálna výchovaõ**. Aj ke v odbornej a vzdelávacej praxi je dostatok informácii o tom, o chce ktorá z týchto výchov poveda , o nau i , kam má výchova smerova , objavujú sa ich rôzne interpretácie.

Environmentálna výchova podľa návrhov Stratégie environmentálnej výchovy v SR z 1992 by mala ukáza cestu k ekologicky -etrnému ľivotnému -týľu a trvale udržľate ľnému ľivotu celej spoločnosti a to formou cie avedomého pôsobenia na rozli ñné cie ové skupiny a rozvíjaním osobnosti kaľdého ľloveka (v -kolskej a mimo-kolskej oblasti). Prostredníctvom environmentálnej výchovy sa vytvára vedomie symbiotického súľitia ľloveka s prírodou a jeho zodpovedný vz aľh a konanie vo i prostrediu, v ktorom ľľije - vo i prírode, u om, k ľľudským výtvorom. (Koncepcia environmentálnej výchovy a vzdelávania, 1997, s. 19)

šCie om **Ekologickej výchovy** v -kole je, aby sa ľľiaci dôkladne zaoberali témou ľľivej prírody a ľľivotného prostredia. Mali by nadobudnú vedomosti, schopnosti a pripravenos ekologicky myslie a kona õ (S. Papstová, C. Braun, 1991, s. 53).

Na tomto mieste ufl vidíme prelínanie **ekologického vzdelávania** so **–ir–ou environmentálnou výchovou**.

Milan Kminiak (1997, s. 6) vo svojich skriptách Environmentálna výchova považuje poufltie názvu environmentálna výchova **za –irokospektrálny, zahr ajúci obsahovo, metodicky a didakticky aj poznatky z iných aplikovaných a spolo enskovedných odborov**. Ekologická výchova by mala by pod a neho zameraná na **vzdelávacie problémy** na poznanie teórie vz ahov v prírodnom prostredí na biologických základoch. Takto by sa ekológia stala jednou z metodických a teoretických základov –ir–ej environmentálnej výchovy.

šEnvironmentálna výchova je –irokospektrálne pôsobenie zahr ujúce obsahovo, metodicky aj didakticky poznatky z rôznych prírodovedných a spolo enskovedných odborov, to zna í. výchova takého jedinca, ktorému hodnotový systém umofl uje múdro a citlivo kona v prospech ochrany a zachovania biodiverzity vo v–etkých formách, ktorý cíti s prírodou a flivými tvormi, a ktorý ochotne preberá zodpovednos za svoje konanie, ako spôsob flivota únosne za aflujúci flivotné prostredieš (M. Kminiak ,1995, s. 5).

Vo v–etkých záveroch orientovaných na environmentálnu výchovu sa zdôraz uje snaha po novej ekofilozofii vz ahu loveka k svojmu flivotnému prostrediu, alej komplexnos environmentálnej výchovy, ako sú asti ostatných výchovných a vzdelávacích programov a po fliadavka neustáleho vyufflívania multidisciplinárnych poznatkov vied, s cie om roz–irova poznatky pre argumenta nú bazu a pre zvy–ovanie environmentálneho povedomia. Environmentálna výchova by svojim zameraním mala postihova v–etky skupiny udskej populácie.

Úspe–nos výchovného pôsobenia a zvy–ovania úrovne environmentálneho vzdelávania sa musí budova na podklade právnych a legislatívnych opatrení, za ekonomickej stimulácie a za vyufflitia v–etkých dostupných vedeckých poznatkov. Environmentálna výchova by mala vytvára optimálny vz ah k prostrediu a to vo výchovnom priestore rodiny, –koly a al–ieho dopl ujúceho vzdelávania (kurzy, projekty, ekologické minima, mimo–kolské programy a pod.) Pri posudzovaní ekologických vz ahov v prírode a vz ahov loveka k svojmu flivotnému prostrediu vo v–eobecnosti dominujú vz ahy na úrovni: **lovek - príroda, lovek - materiálne produkty jeho innosti** a vz ahy: **lovek - lovek** (pôsobenie udí navzájom, ich aktivita v prostredí). (M. Kminiak, 1997, s. 30)

Predmetom záujmu v flivotnom prostredí sa takto stáva:

- súhrn prírodných, umelých a sociálno-ekonomických zlofliek prostredia, ktoré pôsobia ako prostriedok aktivít loveka,

- životne podmienky a potreby loveka na úrovni **jednotlivca** (zdravie, hygiena, etické normy) alebo **skupiny udí** (sociálnych skupín, pracovno - organizačných zoskupení, etnických a regionálnych združení). Tieto pôsobia psychologicky stav a sociálne väzby loveka.

- súhrnne aj **postavenie ľudstva** (globálne a regionálne podmienky existencie v súčasnosti aj do budúcnosti). (M. Kminiak, 1997, s.31)

Postavenie a aktivita loveka sa takto v environmentálnom zábere skúma a posudzuje v krajinnom, pracovnom, obytnom rekreačnom a prírodnom prostredí.

Obsah starostlivosti o životné prostredie, ktorý by mala environmentálna výchova sledovať, zahŕňa:

- 1. starostlivosť o zložky biosféry** (vodu, pôdu, ovzdušie, sídla, obytné, pracovné, rekreačné prostredie),
- 2. starostlivosť o stránky prostredia** (biologicko - ekologické, hygienické, bezpečnostné, estetické),
- 3. starostlivosť o problémové územia** (napr. sídla, chránené územia pod.) (M. Kminiak, 1997, s. 32)

Podľa tvrdenia J. Mihalíka (2007, s. 16): *Š Environmentálna výchova prešla krízou skôr ako bola riadne uvedená do vzdelávacieho a výchovného procesu. Snaha o racionálne odôvodnenie potreby ochrany prírody vedie často k snahe nájsť extrémne závažné problémy. Avšak s ohľadom na potrebu dlhodobého skúmania prírodných procesov sa v minulosti niektoré problémy ukázali síce nie ako nepodstatné, ale tiež nie ako extrémne závažné. Veľkú úlohu (spravidla negatívnu) hrajú médiá v snahe nájsť senzáciu. Výsledkom tejto oscilácie je otupenosť voči novému závažnému problémom.*

1.2 Stratégia trvalo udržateľného rozvoja vo výchove

Trvalo udržateľný rozvoj pozostáva z dvoch slov, kde termín **trvalo udržateľný** predstavujúci isté obmedzenia, znamená tú skutočnosť, že zdroje majú byť využívané, avšak nie vyčerpané. **Rozvoj** je záležitosťou hodnôt. Rozvoj sa nerovná len ekonomickému rastu, ale je rozvojom všetkého, čo zlepšuje kvalitu života, teda aj rozvoj starostlivosti o zdravie, rozvoj sociálnych sľubieb, vzdelávania, kultúry, politickej slobody, ľudských práv a pod. Do

kategórie rozvoja zaračujeme aj rozvoj ochrany prírody a životného prostredia. (Nové trendy v ekológii, 2000)

Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji v Rio De Janeiro (1992) deklarovala **trvalo udržateľný rozvoj**, alej TUR ako globálny rozvojový program pre koniec 20. a najmä pre 21. storočie. Za základný dokument trvalo udržateľného rozvoja sa považuje **Deklarácia o životnom prostredí a rozvoji**, ktorá obsahuje 27 zásad. (P. Toma, 2001)

Návod, ako tieto zásady uvádza do života, predstavuje **Agenda 21**. Agenda 21 sa považuje za prvý celosvetový dokument o uplatňovaní TUR v rôznych sférach a na rôznych hierarchických úrovniach. Opatrenia podporujúce uplatňovanie TUR na Slovensku sa postupne začali prijímať po roku 1992. (M. Labaj, 2004, s. 13)

Pojem trvalo udržateľný rozvoj je zakotvený v právnom systéme Slovenskej republiky v zákone č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí, § 6: *"Trvalo udržateľný rozvoj spoločnosti je taký rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov"*. (P. Toma, 2001)

Slovenská republika súhlasila s pristúpením k **Riodeklarácii a AGENDE 21** uznesením vlády Slovenskej republiky z 8. septembra 1992 č. 118 k informácii o priebehu a výsledkoch Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji. Výchova smerujúca k rozvoju trvalo udržateľnej spoločnosti by mala byť založená na humanizme, rozvoji osobnosti a jej kreativite. Kvalitné vzdelávanie, osвета a výchova sú rozhodujúcim zdrojom budúceho vývoja spoločnosti a zároveň aj prevenciou proti kriminalite, nezamestnanosti, drogám, protispoločenskému správaniu a najlepším stimulom na vytvorenie kvalitného života a správnych hodnotových orientácií. Trvalo udržateľný rozvoj je cielený, dlhodobý a komplexný proces ovplyvňujúci všetky oblasti života (duchovná, sociálna, ekonomická, environmentálna a inštitucionálna), odohrávajúc sa na viacerých úrovniach (miestna, regionálna, národná, medzinárodná) a smerujúci prostredníctvom uplatňovania praktických nástrojov a inštitúcií k takému modelu fungovania spoločnosti, ktorý kvalitne uspokojuje materiálne, duchovné a sociálne potreby a záujmy ľudí, pričom rešpektuje hodnoty prírody a neprekračuje medze únosnej kapacity prírody. (Trvalo udržateľný rozvoj, 2001, s. 127)

Mnohí švédski ochranári kriticky hodnotia koncepciu výchovy k TUR na Slovensku: *š Výchova k TUR je predovšetkým hľadanie súvislostí a výchova k zodpovednosti. Zhruba 10 % učitelia hovoria, že udržateľný rozvoj. To je málo. Z pojmu udržateľný rozvoj sa stalo heslo, ktorým sa pláta všetko. Ak nás porovnávam s okolitými krajinami, tam sa o výchove k TUR*

debatuje intenzívnejšie a urobilo viac praktických vecí. Rakúsko a Nemecko robí veľa a vo výchovnej oblasti. Určitém nutným príkladom je aj materiálne zabezpečenie. Napríklad ak sa u nás obnoviteľných zdrojoch energie, ak si škola môže zabezpečiť ako praktickú ukážku malú veternú elektrárňu.

(Július Ros, 2004, s. 12)

Juraj Hipš (2005, s.10) si kladie otázku, či je TUR tou správnou cestou vo výchove: *„Ak sa budeme viac a viac ekonomicky rozvíjať, tak zákonite budeme potrebovať viac zdrojov a surovín z našej planéty, produkovať viac odpadu a emisií... Rečiam, o tom, že ľudstvo dokáže zládi svoj materiálny rozvoj a zároveň chráni životné prostredie, neverím. Pretože viem, že planéta má svoje hranice a ľudská civilizácia sa nemôže súťasť smerom rozvíjať ďalej.“*

Ľudstvo sa vyvíja tak, ako sa vyvíja prírodné prostredie. Zavrhnúť rozvoj ako pojem, znamená nebrať do úvahy prirodzenosť sveta. Ľudstvo si pomôže, dôležité je však presne určiť hierarchiu hodnôt a upraviť správanie ľuďov. A to je vec výchovy. Dnešná podoba konceptu fungovania udržateľnej spoločnosti je do značnej miery nejasná a kontroverzná. Je to však zároveň veľká príležitosť, ak sa nám podarí ohraničiť hranice predstáv o takejto spoločnosti. Hoci najmä v poslednom desaťročí sa dosahuje veľký pokrok vo viacerých oblastiach rozvoja, koncepcia TUR nie je doposiaľ celosvetovo uspokojivo uplatňovaná a ostáva stále najmä v deklaratívnej rovine. (M. Labaj, 2005, s. 11)

Jedným z opatrení Akčného plánu TUR v SR na roky 2005 – 2010 (schváleného uznesením vlády SR č. 574/2005) bolo zriadenie poradného orgánu ministra školstva SR a ministra životného prostredia SR – Environmentálnej komisie na vzdelávanie.

Komisia vypracovala novú **Koncepciu environmentálnej výchovy a vzdelávania na všetkých stupňoch školstva v Slovenskej republike a v systéme celoživotného vzdelávania.**

Komisia bola následne poverená vypracovať akčný plán na realizáciu tejto koncepcie - **Akčný plán výchovy a vzdelávania k trvalo udržateľnému rozvoju.**

Tento dokument predstavuje ucelenú sústavu názorov a priorít:

- prijatie filozofie, cieľov a stratégií implementácie výchovy k TUR,
- zvyšovanie kvality edukácie v oblasti environmentálnej výchovy,
- inovácia environmentálnej výchovy,

- rozšírenie Koncepcie environmentálnej výchovy a vzdelávania z r. 1997 o aspekt výchovy k TUR. (Akčný plán TUR v SR 2005-2010)

Vízia TUR predpokladá uskutočnenie celkovej zmeny spoločnosti, pravidiel fungovania ekonomiky a uvedomeľé dodržiavanie demokraticky prijatých pravidiel. Podmienkou postupnej premeny tejto vízie na skutočnosť je, aby TUR bol chápaný ako komplexná priezračná problematika, týkajúca sa celej spoločnosti, založená na aktívnej úasti všetkých hlavných skupín spoločnosti. Prioritou rozvoja sa stane celkový sociálny a kultúrny rozvoj ľoveka a spoločnosti v harmonickom vzahu s krajinou a životným prostredím.

Vízia TUR je založená na predpoklade, že Slovensko má ambície zachovať si svoju prírodu s jej rozmanitosťou budúcej generácii odovzdať dostatok etrne využívaných prírodných zdrojov a celkovo zdravé a krásne životné prostredie. Predpokladá zároveň smerovanie k fungujúcej, prírodou etriacej ekonomike, založenej na princípoch efektívneho využívania a spravodlivej distribúcie zdrojov, ako aj smerovanie k zdravej, zmysluplne fungujúcej spoločnosti, umožňujúcej uspokojovanie sociálnych, duchovných a kultúrnych potrieb. Dôležitou podmienkou sú inštitúcie a právne predpisy slúfiace obanom a celej spoločnosti pri zvyšovaní kvality života, vrátane práva na zdravé životné prostredie a všestranný rozvoj ľudských zdrojov. V rámci regionálneho a miestneho rozvoja je potrebné vyrovňovanie medziregionálnych rozdielov, využívanie regiónov v súlade s ich predpokladmi a rozvoj na základe regionálnych a miestnych AGEND 21. Vo sfére medzinárodných vzahov sa trvalo udržateľné Slovensko stane krajinou pozitívne ovplyvujúcou medzinárodné smerovanie a prijme svoj diel spoluzodpovednosti za medzinárodné dianie v zmysle hesla: "Mysli globálne, konaj lokálne!" ((P. Toma, 2001)

1.3 Environmentálne minimum

Otázka zvyšovania environmentálneho a ekologického myslenia začala prenikať do povedomia obyvateľstva, ale najmä pedagógov, špecialistov v praxi a výrobe, a tiež politikov vo zvyšujúcej miere od roku 1994. Konala sa vtedy celonárodná konferencia, ktorá bola prípravnou fázou pre tradíciu trojročných národných konferencií o environmentálnej výchove a vzdelávaní na kolách v Slovenskej republike.

V roku 1995 sa konala 1. národná konferencia o stratégii environmentálnej výchovy a vzdelávania na kolách v Slovenskej republike. Závery z tejto konferencie skonkretizovali niektoré všeobecné odporúčania z celonárodnej konferencie. Na 2. národnej konferencii v roku 1998 sa konatovalo, že prijaté odporúčania prispeli k väčšej starostlivosti o environmentálnu výchovu a vzdelávanie nielen na kolách všetkých stupov a v

zainteresovaných mimovládnych organizáciách, ale tieľ na úrovni riadenia a štátnej správy. Po troch rokoch sa uskutočnila 3. národná konferencia (2001), kde sa akceptovalo, že za jeden z najvýznamnejších prínosov pre danú problematiku je možné považovať vypracovanie koncepcie environmentálnej výchovy a vzdelávania na Slovensku. Odporúchania 3. národnej konferencie sa nepodarilo v plnom rozsahu uplatniť v procese výuky a vzdelávania na školách v Slovenskej republike. Zo všeobecných odporúčaní sa realizovalo iba usporiadanie 4. národnej konferencie. Úspešná bola realizácia a uplatnenie odporúčaní zo sekcii, ktoré sa dotýkalo miestkových problémov. Väčšina odporúčaní bola akceptovaná iasto ne alebo v plnom rozsahu. Tie opatrenia, ktoré neboli v praxi akceptované a nestatili aktuálnosť, sú znovu zaradené do záverov konferencie.

4. národnú konferenciu zorganizovala Fakulta prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre v dňoch 15. - 17. 12. 2004 na tému **Koncepcia výuky v environmentalistike a ekológii na školách v Slovenskej republike**. Environmentálna výchova a vzdelávanie je jedným z najdôležitejších nástrojov na riešenie problémov životného prostredia a je súčasťou výchovy v predškolských zariadeniach a súčasťou výuky na školách všetkých stupňov. (M. Ruffík, 2004, s. 9)

Ministerstvom školstva boli schválené ústavné osnovy environmentálnej výchovy pre materské školy, základné a stredné školy o **Environmentálne minimum**. **Ústavné osnovy environmentálnej výchovy pre základné a stredné školy (tzv. Environmentálne minimum)** boli schválené MŠSR 15. 4. 1996 pod číslom 645/1996-15 s platnosťou od 1. 9. 1996.

Ciele a obsah tohto dokumentu mali byť realizované v zmysle nasledujúcich princípov:

- 1) **Učenie žiakov o životnom prostredí.**
- 2) **Vychovávanie žiakov prostredníctvom životného prostredia.**
- 3) **Vychovávanie žiakov pre životné prostredie.**

Účelom je pre realizáciu cieľov a obsahu environmentálneho minima odporúčané využívať formu zážitkového učenia (zapojenie všetkých zmyslov a emócií dieťaťa, aby získaním vedomostí, zručností, získalo aj ochrannárske postoje k životnému prostrediu), ktoré je svojím skúsenostným a emocionálnym charakterom deťom najbližšie. Aby vyučovací proces bol čo najpestrejší a prostriedky realizácie cieľov čo najbližšie k reálnemu životu, bola školám odporúčaná spolupráca s občianskymi združeniami, organizáciami participujúcimi na ochrane životného prostredia a v neposlednom rade je tu aj možnosť zapájania sa do rôznych projektov. Zo získaných prostriedkov je možné organizovať exkurzie, robiť pokusy, pozorovania priamo v prírode, zúčastňovať sa na rôznych súťažiach, kvízoch, školách v prírode. Prínosom osnov bolo ich spoločné spracovanie pre základné a stredné školy,

uviedenie rovnakých cieľov pre obe skupiny, upozornenie učiteľa na úzke prepojenie a vzájomné ovplyvňovanie sa oboch typov škôl, ako aj uvedenie si potreby jednotného pôsobenia škôl v národnom školskom výchovno-vzdelávacom systéme. (S. Vincíková, 2001, s. 103)

Obsah učebných osnov je spracovaný v dvoch úrovniach. Prvá úroveň je odporúčaná základným školám, druhá stredným školám. Učiteľ však dostáva možnosť vzhľadom na vývinovú úroveň detí (úroveň ich schopností, vedomostí, zručností a postojov) kombinovať obe úrovne. Učiteľ takto dostáva možnosť tvorivo pristupovať k plánovaniu a realizácii cieľov a obsahu environmentálnej výchovy, ale zároveň sa o to väčšia zodpovednosť kladie na jeho plecia. Jeden z najväčších problémov, ktorý pri realizácii environmentálnej výchovy nastal, vyplýva z faktu, že environmentálna výchova **nie je samostatným predmetom**. Jej ciele a obsah učiteľa integruje do vzdelávania žiakov v rámci svojho predmetu. (Environmentálne minimum, 1996, s. 3)

Aké ciele a aký obsah ?

Ciele si učiteľ tvorí v súlade s hlavným cieľom environmentálnej výchovy žiakov základných a stredných škôl, ktorým je **formovať a rozvíjať také osobnostné kvality žiakov, ktoré ich uschopnia chrániť a zlepšovať životné prostredie**. Obsah si učiteľ vyberá z tém uvedených v osnovách v súlade s možnosťami predmetu, ktorý vyučuje. Témy v obsahu učebných osnov environmentálnej výchovy majú žiakovi umožniť

chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi ľuďmi a jeho životným prostredím na základe poznávania ekologických procesov, ktorými sa riadi život na Zemi, geomorfologických a klimatických podmienok ovplyvňujúcich činnosť a ďalších životných organizmov (*Zachovanie biodiverzity, Odlesňovanie, Erózia pôdy, Racionálne využívanie prírodných zdrojov, Znečistenie ovzdušia, vody a pôdy, Úbytok ozónovej vrstvy, Kyslý dážď, Skleníkový efekt, Spotreba energie, Odpad, Urbanizácia, Populárna explózia*). (Environmentálne minimum, 1996, s. 4)

V roku 2004 vypracovalo MŠSR **Enviroprojekt 2004**, neskôr 2005, 2006, 2007, ktorý mal motivovať školy a iné subjekty hlavne k tvorbe metodických materiálov, pomôcok, ktorých je číslom nedostatok (mnohé, ktoré sú na trhu ponúkané, nemajú didaktické spracovanie alebo je toto spracovanie na nízkej úrovni). Možno konštatovať, že v rámci týchto projektov sa prejavila tvorivosť učiteľov (a nielen ich) a vznikol predpoklad pre tvorbu kvalitných metodík pre školskú prax.

Na 4. národnej konferencii Environmentálnej výchovy a vzdelávania v Nitre jej účastníci po vzájomnej dohode skonštatovali:

š *Pretrváva potreba zavedenia predmetu šEnvironmentálna výchova. Zavedenie takto zameraného predmetu je možné považovať za prvý krok k systémovému princípu postupného environmentálneho vzdelávania od pred-kolského až po tretí vek. Je nutné inovovať prekonanú koncepciu environmentálnej výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike a vypracovať akčný plán na jej realizáciu.* (M. Ruffík, 2004, s. 11)

Účastníci konferencie alej odporujú aktualizovať učebné osnovy environmentálnej výchovy, ktoré sú prevažne zamerané na globálne problémy s tendenciou katastrofizácie environmentálnej problematiky. Je potrebné rozvíjať vzťah nielen k ohrozenému územiu a prírode, ale aj k zdravej krajine a včasným hližúcim organizmom. Vypracovať systém učebného environmentálneho vzdelávania učiteľov na včasných stupňoch pre získanie poznatkov z súvisiacich príbuzných predmetov, prípadne pre špecializáciu na rôzne odbory s environmentálnym zameraním. Na zabezpečenie tohto systému vyúfľívať aj sociálne fondy EÚ. Vytvoriť na školách vhodné podmienky pre učebné vzdelávanie učiteľov formou školení a pobytových programov v prírode, so zameraním na ekologickú a environmentálnu výchovu. Účastníci deklarovali potrebu základného vzdelávania v problematike environmentálnej výchovy pre včasných učiteľov na včasných stupňoch škôl.

1. 4 Environmentálna výchova ako učebný predmet

Tretie tisícročie vstúpilo do procesu vývoja s novou informačnou stratégiou a realitou, umožňujúci rýchly prístup k rozsiahlym zdrojom informácií a vedomostí. Pri tvorbe nových učebných osnov bude nutné sa zamerať na také poznatky, ktoré umožnia cielený vstup do nových i klasických informačných zdrojov, akými sú napríklad internet a knižnice. Poskytnúť priestor pre rozvoj tvorivého myslenia a aktívny prístup pri získavaní nových vedomostí. Otvára sa takto možnosť zaradiť do osnov vývoja nové vedné odbory, ktoré vznikli a vznikajú. Je nutné aktualizovať učebné osnovy environmentálnej výchovy, ktoré sú prevažne zamerané na globálne problémy s tendenciou katastrofizácie environmentálnej problematiky. Je potrebné rozvíjať vzťah nielen k ohrozenému územiu a prírode, ale aj k zdravej krajine a včasným hližúcim organizmom. Environmentálna výchova nie je súčasťou výchovného procesu v školstve za lenú dostatočnú. Na školách je iba veľmi málo ekologicky orientovaných pedagógov, ktorí majú skutočný záujem a schopnosť vhodne aplikovať ekologickú teóriu v environmentálnej výchove. Na školách chýbajú metodické materiály a vhodné vybavenie.

Dosiahnutie cieľ a v príprave obsahu environmentálnej výchovy predpokladá zavedenie predmetu Environmentálna výchova na školách a tiež prípravu a ďalšie vzdelávanie pedagógov (napr. absolvovaním kurzov environmentálneho minima). Rovnako aj zavedenie nových programov zameraných na starostlivosť o životné prostredie príprava osnôv, pomôcok, vyššia stimulácia pedagógov a žiakov a rozširovanie poradenstva a informovanosti pre všetkých ekopedagógov. (M. Ruffinová, 2004, s. 11)

Štátny vzdelávací program škôl je podľa nového školského zákona hierarchicky najvyššou cieľovou programový projekt vzdelávania, ktorý zahŕňa rámcový model absolventa, rámcový učebný plán školského stupňa a jeho rámcové učebné osnovy. Predstavuje prvú, rámcovú úroveň dvojúrovňového participatívneho modelu riadenia škôl. Vyjadruje hlavné princípy a ciele vzdelanostnej politiky štátu, ako aj demokratické a humanistické hodnoty, na ktorých je národné vzdelávanie založené. Vymedzuje všeobecné ciele škôl ako kľúčové kompetencie (spôsobilosti) vo vyváženom rozvoji osobnosti žiakov a rámcový obsah vzdelania. Štátny vzdelávací program podporuje komplexný prístup pri rozvíjaní žiackych spôsobilostí poznávať, konať, hodnotiť a dorozumievať sa i porozumieť si na danom stupni vzdelávania. Je východiskom a záväzným dokumentom pre vytvorenie individuálneho školského vzdelávacieho programu školy, kde sa zohľadňujú špecifické lokálne a regionálne podmienky a potreby. (J. Hauser, 2008, s. 3)

Vzdelávacie oblasti sú okruhy, do ktorých patrí problematika vyčlenená z obsahu celkového vzdelávania a z formulovania kľúčových kompetencií. Vzdelávacie oblasti majú nadpredmetový charakter. V štátnom vzdelávacom programe je obsah vzdelávacej oblasti rozčlenený do vybraných učebných predmetov. Môže sa do týchto vzdelávacích oblastí doplniť ďalšie predmety. (J. Hauser, 2008, s. 10)

PRIEREZOVÉ TÉMY sa prelínajú vzdelávacími oblasťami. Odrážajú aktuálne problémy súčasnosti, sú určitým návodom na ich prevenciu a riešenie, ale zároveň slúžia aj na prehĺbenie základného učiva, zdôraznenie aplikatívneho charakteru, majú prispieť k tomu, aby si žiaci rozšírili rozhľad, osvojili si určité postoje, hodnoty, rozhodovanie. Prepájajú rôzne oblasti základného učiva, prispievajú ku komplexnosti vzdelávania žiakov a pozitívne ovplyvňujú proces utvárania a rozvíjania kľúčových kompetencií (spôsobilostí) žiakov. Môžu sa využívať v rámci jednotlivých učebných predmetov alebo formou kurzov, prípadne samostatného voliteľného predmetu. (J. Hauser, 2008, s. 10)

Environmentálna výchova je prierezové téma, prelína sa všetkými predmetmi, ale najmä prírodovedou, vlastivedou, pracovným využívaním, etickou výchovou. Cieľom je

prispie k rozvoju osobnosti žiaka tak, keď nadobudne schopnosť chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi ľuďmi a jeho životným prostredím vo svojom okolí, pričom zároveň chápe potrebu ochrany životného prostredia na celom svete. Dôležité je, aby žiaci získali vedomosti ale aj zručnosti, ktorými môžu pomáhať životnému prostrediu jednoduchými inštrumentami, ktoré sú im primerané a vhodné - chrániť rastliny, zvieratá, mať kladný vzťah k domácim zvieratám ale aj k zvieratám v prírode, starať sa o svoje okolie a pod.. Organizácia je vhodne prierezová - tému zašlú do viacerých predmetov prostredníctvom jednotlivých tém, projektov alebo urobí kurzovou formou, napríklad zamerať sa jeden týždeň na environmentálnu výchovu so teoretickou a praktickou časťou. (J. Hauser, 2008, s. 19).

Škvalita zavedenia reformy do praxe bude závisieť od schopnosti tímovej práce v-ekých jej článkov. Veľmi dôležitú úlohu zohráva komunikácia medzi učiteľmi, vedením školy, orgánmi štátnej správy a samotnými rodičmi. Pridanou hodnotou reformy bude motivácia žiakov a pozitívne nastavená klíma triedy. Hovorí sa, že v-eky zamerané sú na učenie. (K. Vaňkaninová, 2008, s. 9)

2 Environmentálna mimoškolská výchova

Vo výučbe sa vytvára priestor pre širokú sféru záujmov a aktivít. Jednou z najdôležitejších činností je i vzdelávanie. Vzdelávanie predstavuje proces systematického a riadeného osvojovania poznatkov, vedomostí, zručností a návykov. Je to nepretržitý proces, ktorého cieľom je príprava ľuďmi na praktický život. Záujmové vzdelávanie má zvlášť postavenie, pretože sa zaoberá nielen odbornými vedomosťami a orientuje sa na špecifické záujmy, preto sa blížii k odbornému vzdelávaniu.

Škvalita o záujmového vzdelávania nie je len príprava na (...) profesné využitie nadobudnutých znalostí a zručností, ale skôr rozširovanie horizontu ponúkaných možností. Predovšetkým má za úlohu vytvárať podmienky pre kultiváciu osobnosti, dotvárať jej hodnotovú orientáciu a umožňovať seberealizáciu (Tórák, 2005, s. 66).

Záujmové vzdelávanie je spravidla realizované vo voľnom čase, preto každý jedinec, ktorý sa zapája do záujmového vzdelávania automaticky mení doterajší spôsob trávenia voľného času. M. Tórák (2005, s. 236) hovorí, že *škvalita a kvalita uspokojovania poznávacích a edukatívnych potrieb sú určené okrem iného i celkovým objemom voľného času, ktorý má jedinec k dispozícii, a zároveň aj jeho kompaktnosťou.*

Záujmové vzdelávanie býva často pre človeka samotné, znamená to, keď sa vzdelávanie prebieha v rámci voľného času a na báze dobrovoľnosti, pre človeka je dôležitejšia samotná činnosť vzdelávania, ako prípadný úžitok, ktorý z neho vyplýva.

Človek je odjakživa spojený s prírodou, z nej vyšiel a k nej by sa mal vo vlastnom záujme aj navrátiť. Environmentálna výchova sa zaoberá problémami človeka v prostredí. Aby sa dosiahol súlad medzi prírodou a človekom, je potrebné dôsledne uplatňovať úlohy spätnej väzby v myslení a konaní ľudí. V súčasnosti sa však venuje viac priestoru výchove o životnom prostredí, namiesto výchovy pre životné prostredie. (Terek, 2005, s.142)

Environmentálna výchova má povahu otvoreného systému, do ktorého sa premietajú spoločenské potreby spolu s dosiahnutou úrovňou poznania, ktoré spätne ovplyvňuje riešenie človeka a prostredia. Každý jedinec by však mal mať prístup k najnovším informáciám, ktoré by pomohli vytvoriť pozitívny vzťah k prírode a tak ju napomáhali chrániť. Rovnako dôležitá je preto nielen informovanosť a výchova k environmentálnym hodnotám, ale aj zmena myslenia, ktorá by smerovala k aplikovaniu ekologických princípov všetkých ľudských činností.

Mimokolektívna environmentálna výchova sa uplatňuje najmä prostredníctvom niektorých štátnych rozpočtových a príspevkových organizácií v rezorte životného prostredia, v rezorte kultúry a v rezorte zdravotníctva, vzdelávacími zariadeniami v rezorte vnútra, pobočkách zahraničných vysokých škôl a vzdelávacích inštitúcií, podnikových kolektívnych zariadení, kultúrno-osvetových zariadení, sústavy múzeí, galérií a knižníc, združení občanov, z ktorých niektoré ju zahrnúli do svojich stanov. (O. Makys, 1996)

V súčasnom období v sfére **kultúrno-osvetových zariadení** environmentálnu výchovu cieľavedomo realizujú predovšetkým miestne kultúrne zariadenia, regionálne kultúrne centrá s osvetovými strediskami a Národné osvetové centrum. Ide o botanické záhrady a zoológické záhrady, arboréta, viaceré múzeá, galérie a knižnice. V súčasnosti je na Slovensku 58 **múzeí**, z nich väčšina disponuje prírodovednými zbierkami a expozíciami a organizuje rôzne podujatia, ktoré prispievajú k výchove návštevníkov k ochrane prírody a životného prostredia.

Nezastupiteľné postavenie majú v oblasti environmentálnej výchovy a vzdelávania inštitúcie rezortu Ministerstva životného prostredia SR ako sú **Slovenská agentúra životného prostredia, Správa národných parkov SR, Správa slovenských jaskýň, Geologická služba SR, Slovenský hydrometeorologický ústav**. Sú to odborné organizácie, ktoré prostredníctvom svojich informačných stredísk, knižníc a počítačových databáz poskytujú odborníkom, školám a širokej verejnosti informácie z oblasti ochrany prírody.

Slovenská agentúra životného prostredia (SAFiP) uskutočňuje environmentálnu výchovu obyvateľstva na dvoch úrovniach - organizovaním celoslovenských a medzinárodných seminárov, sympózií, konferencií, kolokvií; špeciálnych vzdelávacích kurzov, výstav a festivalov s tematikou tvorby a ochrany životného prostredia, ako aj priamym vzdelávaním učiteľov, študentov a študentok, vyvíjajúc didaktické učebnice, špecializované knižnice, environmentálnu videotéku, informačné strediská ochrany prírody a zázemie vlastných odborných pracovníkov. Ministerstvo životného prostredia SR prostredníctvom SAFiP každoročne organizuje Medzinárodný festival filmov, televíznych programov a videoprogramov **ENVIROFILM** Banská Bystrica a Zvolen.

Každoročne sú súčasťou festivalu medzinárodné konferencie, besedy odborníkov s verejnosťou na aktuálne environmentálne témy; sprievodné výchovné podujatia pre deti a mládež. (Konceptia environmentálnej výchovy a vzdelávania, 1997, s. 10)

2.1 Programy a projekty v environmentálnej mimoškolskej výchove

Mimoškolská aktivita tvorí pomerne veľký podiel vo životnom čase detí. Poznatky zo štúdiá detí ukazujú, že deti školského veku trávia relatívne málo času mimo budov. Pobyt detí vo voľnej prírode ovplyvňuje vonkajšie prostredie, napríklad vysoké budovy, doprava, aj veľké a nedostupné vzdialenosti k atraktívnym územiám pre hry. Deti však potrebujú byť fyzicky aktívne, musia mať dostatok voľného času, čo je v prostredí bytu veľmi obtiažné. Pretože environmentálna výchova sa v našich podmienkach realizuje na rôznych úrovniach vzdelávania, podieľajú sa na nej *mimovládne organizácie, svetovými zariadeniami, centrami vo životnom čase dospelých a mládeže, dobrovoľnými organizáciami patriacimi do Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny a ďalšími zariadeniami v pôsobnosti školskej výchovy*, treba aspoň trochu poukázať na jej zameranie. (S. Vincíková, 1999, s. 103)

Mimoškolská výchova je organizovaná ako **nadstavba školskej výchovy**. Má za úlohu:

- prepája školskú a mimoškolskú výchovu (na horizontálnej úrovni),
- organizovať tábory ochrancov prírody, skauting, turistiku, výlety v prírode,
- pripravovať vedúcich, inštruktórov a iných organizátorov,
- poskytovať informačný a dokumentačný materiál pre mimoškolskú aktivitu,
- organizovať výchovu k potrebe miestnych podmienok, najmä na otázky hospodárenia so zdrojmi, energiou, surovinami, prírodným bohatstvom, organizovať výchovu k verejným veciam, napr. k tvorbe a ochrane okolia.

Za iatky environmentálnej výchovy v záujmových organizáciách na Slovensku spadajú do obdobia pred niekoľkými desaťročiami, avšak jej väčší rozmach začal až v druhej polovici 80. rokov, zásluhou **SZOPK** (Slovenský zväz ochrany prírody a krajiny) a **Stromu života**, výrazné rozšírenie nastalo začiatkom 90. rokov. (J. Zuberec, 1994, s. 155)

Popri nich však vzniklo už viacero podobne zameraných miestnych, i medziregionálnych záujmových organizácií:- Sosna v Košiciach,

- Centrum environmentálnych aktivít v Trenčíne,
- Týždeň v Bratislave,
- Zelená linka v Púchove,
- OZ Tatry v Liptovskom Mikuláši,
- Daphne v Bratislave.

Environmentálnej výchove sa často nezáhľadne aj niektoré znovu ustanovené staršie organizácie, ako napríklad **Slovenský skaut**. Počet mimovládnych iniciatív sa rozširuje a možno povedať, že environmentálna výchova sa stala najrozšírenejšou oblasťou práce ochranných organizácií a združuje najviac záujemcov o životné prostredie. Ponuka programov sa vyvíjala od víkendových vychádzok a letných táborov v prírode k širokej ponuke inštitúcií počas celého roka v škole, mimo školy, v krúžkoch, skupinách na systematických projektoch. (O. Makys, 1996)

V období po r. 1989 a neskôr sa u nás začala realizovať množina úspešných projektov: - Modré z neba, živá voda (autor Strom života),

- Zakliata hora (novší program združenia Strom života)
- Ekopaky (autor SAfP Banská Bystrica)
- Tatry nezomreli (autor OZ Tatry Liptovský Mikuláš)
- Zelená škola, ProEnviro, Zelený svet (autor SAfP)

Súčasťou týchto programov je aj vydávanie literatúry, audiovizuálnych pomôcok pre environmentálnu výchovu. Možno tu zaradiť aj vydávanie periodických tlače, ktoré venujú problematike environmentálnej výchovy, napríklad časopis *alekoh ad*.

Úspešne sa nadviazala aj spolupráca so zahraničím, ktorá začala prenosom skúseností (hlavne manažérskych) zo západnej Európy a USA (konkrétne napríklad koleniami britskej FSC pre pracovníkov v centrách environmentálnej výchovy SZOPK a Stromu života, koleniami inštruktórov a vedúcich projektov). Dnes je to partnerská spolupráca na realizácii projektov, napríklad projekt združenia **LCIE pod názvom BEARS**. Large Carnivore Initiative for Europe je sieť organizácií a expertov z 25 krajín, pracujúca na zabezpečení životaschopnej populácie veľkých šelmy v koexistencii s ľuďmi. Jej členovia pripravili Akčný plán na

záchrana Medve a hnedého (*Ursus arctos*) v Európe. Tento akčný plán bol odsúhlasený Radou Európy a vydaný ako oficiálny dokument, ktorý je súčasťou Dohovoru o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť (tzv. Bernský dohovor), ktorú podpísala aj Slovenská republika. (S. Bečková, R. Rigg, 2004)

V súvislosti Ministerstvo školstva ponúka granty s cieľom inovovať formy a metódy výučby environmentálnej výchovy na školách. V roku 2008 predložilo projekt pod názvom **Premena tradičnej školy na modernú**. Cieľom projektu je inovovať didaktické prostriedky rozvíjajúce kľúčové kompetencie žiakov v environmentálnej výchove. (MŠSR, 2008)

2.2 Metódy, formy a prostriedky environmentálnej mimoškolskej výchovy

Pre environmentálnu výchovu v mimoškolských aktivitách možno uplatňovať vety bežne uvádzané vyučovacie metódy.

M. Kminiak (1997) uvádza tieto metódy:

a) metóda slovného výkladu - ako slovná metóda, pri ktorej vystupuje vždy jeden účastník vyučovania (učiteľ, žiak). Jeho formy môžu byť: *vysvetľovanie* (napr. význam podzemnej vody ako zdroja pitnej vody), *objasňovanie* (napr. objasnenie foriem recyklácie a separovania zberu), *opis* (napr. opis ohrozených druhov zvierat), *rozprávanie* (napr. o chránených územiach na Slovensku).

b) metódy rozhovoru:

Induktívny rozhovor - od jednotlivých poznatkov k zovšeobecneniu. Vychádza z doterajšieho poznania a dosiahnutých vedomostí (napr. od chránených rastlín k starostlivosti o okolie školy a rodičovských domov).

Deduktívny rozhovor - postupuje od všeobecných poznatkov k jednotlivým prípadom, ktorými sa všeobecne poznatky dokladajú alebo zdôvodňujú (napr. ekologické vzťahy vo vode a pod.).

c) metódy predvážania - slovný výklad, ktorý je sprevádzaný zmyslovým vnímaním:

1. *predvážanie reálnych objektov*: rastlín, zvierat, stavieb a pod. Dobré sa uplatňuje pozorovanie objektov počas exkurzie.

2. *demonštrovanie* obrazov, fotografií, diafilmov, videozáznamov, kresieb.

3. *demonštrovanie* máp, plánov, grafov, diagramov a tabuliek. Vyúsťujú sa tu spôsoby a prístupy riešenia rôznych problémových situácií.

4. *prehrávanie magnetofónových záznamov*. Táto metóda má určité obmedzené využitie, používa sa pri výučbe o hluku, o zvukoch vtákov alebo pri prehrávaní záznamov diskusie odborníkov.

d) metódy práce s textom - vedú k získaniu nových poznatkov. Ich súčasťou je vyhotovovanie najdôležitejších údajov z citovaných textov, výpisov a pod. Patrí sem:

1. *práca s časopismi*, s dennou tlačou, mapami, grafmi - využívajú sa rôzne časopisy pre deti a mládež, ale aj odborné a vedecké časopisy.

2. *práca s doplnkovým čítaním* - predpokladá prácu s encyklopédiami o problémoch životného prostredia.

3. *práca s PC* - má veľký význam, lebo podchytuje záujem žiakov, je aktuálna a názorná.

e) metódy laboratórne, pokusné a pracovné - vyznačujú sa samostatnou prácou žiakov pod vedením učiteľa. Vedú k trvalému osvojovaniu si nielen vedomostí, ale aj návykov a zručností.

f) metódy hry - využívajú sa pri realizácii ekologických hier.

Využívacie metódy sú podmienené **organizačnou formou**. Z organizačných foriem v mimoškolskej činnosti môžeme využiť: **záujmový krúžok, vychádzku, praktické cvičenie, exkurziu, seminár, prácu na školskom pozemku**.

Z inováčných foriem práce je vhodné využiť projektové a kooperatívne využitie. Projektové využitie umožňuje integráciu: pri tradičnom využití oddelených postupov; myslenia, intuície, citov, zmyslov, tela; skúsenosti s novým poznaním; riadenej činnosti s autoreguláciou; detí, učiteľov, rodičov a iných členov spoločnosti; školy so svetom. (I. Turek, 2005, s. 157)

Obsah environmentálnej výchovy a vzdelávania tvorí didaktickú jednotu s **výchovnými prostriedkami a pomôckami**. Prostriedkami výchovy sú:

1. využívacie metódy,
2. využívacie postupy,
3. organizačné formy využitia,
4. učebné pomôcky. (M. Kminiak, 1997)

Mimoškolská výchova v environmentálnej oblasti má svoje tzv. *špecifické prostriedky na tvorbu a ochranu životného prostredia*.

Spravidcovské brožúry, ktoré sa využívajú hlavne pri exkurziách. Zostavujú sa pre exkurzné trasy v chránených územiach, pre propagáciu prírodných pamiatok.

Letáky a skladačky. Využívajú na prenos informácií a naliehavých upozornení. Najmä pri skladačkách sa vysvetľujúci text dopĺňa fotografiami, nákresmi, grafmi.

Z kartografických materiálov pri výchove k starostlivosti o životné prostredie sa vyúsťujú hlavne **mapy a situačné mapky**.

Účelové informačné publikácie (brofúry) širokú verejnú informujú o vybraných problémoch ochrany prírody a životného prostredia. Napr. šDravce a sovyô, šChrá me uflitočné vtáctvoô a al-ie.

Výchovne možno vplýva na myslenie ľudí aj pomocou drobnej účelovej tlače, akou sú **známky, nálepky, pohľadnice, odznaky** a pod.

Ako propagačný materiál možno využiť aj špeciálne pre tento účel vydávané obaly, etikety, servítky, diáre, kalendáre, samolepky, vľajky, rôzne upomienkové predmety. V posledných rokoch aj **rozhlas, televízia a filmová tvorba** sa usilujú systematicky pomáhať pri výchove k starostlivosti o ochranu prírody a životného prostredia.

Rozhlas sa na Slovensku začal sa venovať otázkam ochrany a tvorby životného prostredia už v minulosti. Dnes sa k tejto tendencii pripojilo aj vysielanie rôznych reklamných spotov, propagujúcich ekologicky nezávadné výrobky a výrobné postupy. Výhodou *televízie* je, že je schopná pružne informovať, reagovať, aktualizovať, zároveň zachytené javy aj konzervovať a modelovať situáciu. Možno využiť aj videotéku. Veľmi významným prostriedkom na zabezpečenie vzdelávania a výchovy sú **filmy**. Sú to filmy vedecké, dokumentárne, reportážne, informatívne, animované, kreslené. Okrem uvedených prostriedkov výchovy zameraných na výchovu k starostlivosti o životné prostredie a k ochrane prírody existujú aj výchovné prostriedky, medzi ktoré patria **náučné chodníky, tábory ochrancov prírody a prírodovedné výstavy**. *Náučný chodník* je vyznačená výchovno-vzdelávacia turistická trasa rôznej dĺžky, ktorá prechádza cez prírodné a kultúrne pozoruhodne alebo inak typické územia. U nás zriaďujú aj tzv. *náučné lokality*.

Tábory ochrancov prírody sú jasovo vymedzené, organizačne a odborne zabezpečené táborenia vybraných záujemcov v prírodnom prostredí s konkrétnou náplňou činností.

Vychovávanie človeka k správnej vzťahu k prírode je možné aj pomocou rôznych estetických prostriedkov a jednotlivých odborov umenia, napríklad **výstavami**. V súčasnosti sa u nás pre tento účel vyúsťuje výtvarné umenie, umelecká alebo prírodovedecká fotografia. Hodnotí a propaguje sa prírodná krása a jej zvláštnosti vo vybraných regiónoch alebo slúžia ako sprievodné podujatia pri väčších podujatiach k otázkam životného prostredia. (M. Kminiak, 1997)

šProstredníctvom vnútorných citových vzťahov detí k záujmovým a obľúbeným činnostiam je totiž nenásilne vyvolávaná túžba po novom poznaní, ba aj túžba po uplatnení získaných poznatkov v praktickej činnosti. (Bláha, 1984, s. 87)

Záujmová inos fliakov na 1. stupni základnej školy sa realizuje aj prostredníctvom **záujmových útvarov.**

š Záujmový útvar neznamená a nemá znamena pre deti povinnosť / napriek určitým povinnostiam, ktoré vyplývajú z lenstva v útvare /, ale je to ventil na sebarealizáciu, pre uplatňovanie svojich záujmov a schopností. (Bren i ová, 1976, s. 45)

3 Záujmový útvar PLAMIENOK

Záujmový útvar s environmentálnym zameraním, ktorému sa v našej práci venujeme, sme založili v roku 2003 na základnej škole na ulici Šumbierskej. Naším cieľom bolo vzbudiť záujem detí o prírodu, prehĺbiť ich prírodovedné poznatky nadobudnuté v rámci vyučovania, ale hlavne rozvíjať u detí také osobnostné kvality, ktoré ich naučia chrániť a zlepšovať životné prostredie.

Všetko sa to začalo triedením a zberom odpadu. Vytvorili sme Recyklačný program, do ktorého sa aktívne zapojili žiaci tretieho a štvrtého ročníka našej školy. Zberali sme papier, PET fľaše a viacvrstvé nápojové obaly. S projektom Hľadáme poklady na Zemi sme získali grant od Komunitnej nadácie v Prešove, za ktorý sme vysadili stromy a kríky na školskom dvore. V rámci tohto grantu sme nadviazali spoluprácu s pani Katarínou Ebel z Rakúska, našou rodáčkou, ktorá sa našej venuje ochrane životného prostredia v našom meste. Naš projekt sa jej zapáčil, za nás si písala, posielala darčeky. A práve ona nás nevedomky priviedla k založeniu ekokrúžku. Názov Plamienok si vybrali deti podľa sovy, ktorá žije v našich Slánskych vrchoch. Je to plamienka driemavá. Keďže exteriér našej školy tvorila úbohá fauna pozostávajúca z udupanej trávy, kamenných chodníkov, ktoré sem tam lemujú strom, vedeli sme, že chceme skrútiť naše okolie. A tak vznikol prvý plán, v ktorom sme sa venovali okrem zberu odpadu aj zazelenaniu školského dvora. Pri realizácii projektov nás podporilo vedenie školy a pedagogický kolektív. Nielen učitelia, ale aj nepedagogický kolektív našej školy a rodičovská verejnosť za nás aktívne spolupracovali pri vysádzaní stromov a istení okolia našej školy. Obohatil sa náš recyklačný program, ktorý bol aj úspešný a stal sa vzorom pre okolité školy a škôlky. Zapojili sme sa do projektu Hliníkový Skarabeus, ktorý je zameraný na zber alobalu a zberu SABI vrchnákov. Nadviazali sme spoluprácu aj s mimovládnyimi environmentálnymi organizáciami. SZOPaK Prešov zrealizovala projekt Bocian, za ktorý sme získali diplom za najaktívnejší záujmový útvar na I.

stupni základnej školy. Organizácia pre nás zrealizovala výlet na konskej farme v Pavlovciach. Získali sme ocenenia a diplomy v programoch Pro Enviro, Ekopaky a Envirofilm. Deti získali prvé miesto v okresnej biologickej olympiáde typu E pod názvom Ochrana rastlín a živočíchov.

Najkrajšou odmenou pre náš ekokrúžok bolo vybudovanie detského ihriska na našom zelenom školskom dvore. Nazvali sme ho Park tety Kataríny, a na jeho otvorení sa zúčastnili aj poslanci nášho mesta.

Pred dvoma rokmi sa naša základná škola na ulici Šumbierskej zrušila, ale stretli sme sa na novej škole na ulici Ľubárovej. Ekokrúžok Plamienok znovu ofílil a my sme zrealizovali projekt Zelené priateľstvá. Za získaný grant sme spoločne s novými kamarátmi vysadili v novej škole stromy a kríky a dokázali sme, že zelený list dokáže pomôc nadviaza nové priateľstvá. Postupne sa Plán nášho ekokrúžku obohacoval novými aktivitami, projektmi, súťažami a akciami, ktoré boli zaujímavé, niektoré aj veľmi úspešné. Veríme, že predložený materiál vám pomôže obohatiť váš zelený plán vo vašom ekokrúžku, alebo vás možno zmotívuje vytvoriť si takýto záujmový útvar v škole.

3.1 Vytvorenie záujmového útvaru s environmentálnym zameraním

Na základe získaných päťročných skúseností doporučujeme pri vytvorení ekokrúžku takýto postup. **Premyslite si:**

- **názov a logo ekokrúžku.** Názov je vhodné vybrať podľa rastlín alebo zvieratka, ktoré sa nachádzajú v ekosystéme v blízkosti školy alebo v blízkom regióne. K tomu je vhodné vytvoriť logo, ktoré znázorňuje dané zviera alebo rastlinu.

Využitie v praxi:

Náš krúžok sme pomenovali PLAMIENOK. Názov vybrali deti podľa vtáka fljúceho v Slánskych vrchoch, čo je to plamienka driemavá. Na našom logu je znázornená sova s plamienkami ohňa, ktoré predstavujú radosť a zapálenie pre dobrú vec. (Príloha A)

- **veľkosť organizáciu a vhodné podmienky.** Veľkosť organizácie je dobré podriaďovať vekovým a individuálnym osobitostiam detí. Činnosť v záujmovom útvaru poskytuje priestor pre voľnú hru, pre voľný výber činností a partnera pre spoluprácu. Preto je potrebné vytvoriť isté pravidlá správania sa, ktoré sú zamerané na organizáciu práce v ekokrúžku. Najjednoduchším spôsobom sebavyjadrenia je komunikácia v kruhu, pravidlá priateľstvá a prezentácia detí.

Využitie v praxi:

Krúflok navštevujú fliaci 1.stup a, preto je vhodné realizovať ho raz týždenne v popoludňajších hodinách. V dnešnom zrýchlenom spôsobe života treba dbať aj na psychohygienu detí. Z komunikačných techník odporúčame diskusný a prezentačný kruh. Inšpirovali sme sa aj týždennými funkciami fliakov pod a freinetovskej školy: distribútor, vedúci diskusie, stránka času, pán istoty, lepi plagátov a poštár. (A. Doušková, 2001, s. 42)

- **spôsob propagácie ekokrúfku.** Vedúci krúfku môže pripravovať a zhromažďovať so fliakmi materiál, ktorý prezentuje prostredníctvom vlastnej nástenky. (Príloha R. 1) Treba využiť aj školský rozhlas a školský časopis, v ktorom by nemala chýbať rubrika, ktorá sa venuje ekologickým problémom školy, obce, regiónu. Ak to podmienky dovoľujú, vedúci zriadi tzv. pracovný kútik, v ktorom fliaci vystavujú svoje prezentácie, prípadne vykonávajú bádateľské aktivity, pestujú rastliny, kvety a bylinky.

Využitie v praxi:

Vhodná je aj prezentácia fliackych projektov pomocou informačných komunikačných technológií. V programe Word deti vytvorili Knihu zvierat, (Príloha B), Knihu stromov (Príloha C) a v programe Power Point encyklopédiu Plamienok. (Príloha P).

Na chodbe školy sme zhotovili pri oknách malý škleník, v ktorom sme sledovali rýchlenie vetvičiek, predpestovali sme si sadeniky.

- **spoluprácu s materskou školou.** Environmentálna výchova sa aktualizuje v MŠ ako integrovaná súčasť výchovných zložiek, ako samostatná výchovná zložka, aj formou záujmového útvaru. Vzájomná spolupráca môže prebiehať s predškólakmi alebo s krúfkom s ekologickým zameraním.

Využitie v praxi:

V spolupráci s ekokrúfkom Nezábudka sme pre predškólakov pripravili rôzne programy: Potravné reťazce, Prechádzka naším chodníkom tety Kataríny, Odpad a jeho využitie o Pohár pre mamičku. (Príloha R. 2)

- **spoluprácu s environmentálnymi mimovládnyimi organizáciami.** Od roku 2001 pracuje na Slovensku nezisková organizácia pod názvom SEVO ^{TR}PIRÁLA, ktorá združuje environmentálne a výchovné organizácie. Tie ponúkajú výukové programy, pomôcky, publikácie a v neposlednej miere aj projekty a granty.

Využitie v praxi:

Pre lepšiu orientáciu predkladáme Adresár environmentálnych mimovládnych organizácii na Slovensku. (Príloha D)

Cez Komunitnú nadáciu Pre-ov sme nadviazali spoluprácu s Katarínou Ebel, na-ou rodá kou fíjúcou v Rakúsku, ktorá sa venuje problematike fíivotného prostredia svojho rodiska. Za realizáciu projektu H adajme poklady na Zemi nám poskytla grant na zakúpenie a vysadenie stromov a kríkov na -kolskom dvore. Na jej po es sme park pomenovali Náú ný chodník tety Kataríny. Na alej s ou spolupracujeme, posielame jej listy a na-e prezentácie, spo lo ne sa staráme o strom ek ginkgo dvojlalo né, ktorý nám poslala. (Príloha E, R. 3)

- **úlohy a aktivity.** Ide o sériu konkrétnych výstupov, ktoré spo lo ne plnia zámer krúfku. Pri plánovaní aktivít je dobré zamyslie sa nad ich obsahom a aktuálnos ou ó ife vypracova tzv. ENVIRONMENTÁLNY KALENDÁR.

Kalendár treba umiestni na nástenke v priestoroch -koly pre fíiacku a rodi ovskú verejnós . (Príloha F)

Využitie pre prax:

Využite významné dni z environmentálneho kalendára a zara te ich do plánu práce ekokrúfku. Va-e aktivity budú nielen aktuálne a zaujímavé, ale budete aj sú as ou ochrany prírody v slovenskom, európskom a celosvetovom kontexte.

3. 2 Projekty a programy ekokrúfku Plamienok

Projekt s environmentálnym zameraním (alej len enviroprojekt) priná-a do -koly šnie oň nad-tandardné. Na jeho realizáciu potrebuje vedúci útvaru i -kola peniaze. Tie v-ak chýbajú v rozpo te -koly. Jednou z možností je získa finan ný zdroj pre uskuto nenie projektu v grantových programoch. Z doteraj-ích skúseností odporú ame sa orientova na webové stránky, ktoré ponúkajú rôzne environmentálne projekty.

Zaujímavým zdrojom pre realizáciu enviroprojektov je *Asociácia komunitných nadácií Slovenska*. (www.knpo.sk) V -irokej -kále ponúka tzv. šZelené programy, na podporu projektov zameraných na ochranu a kultiváciu fíivotného prostredia.

Slovenská agentúra fíivotného prostredia (www.safp.sk) ponúka pre -koly celoslovenské environmentálne programy:

- Program ProEnviro je sú afl o najlep-í environmentálny projekt organizovaný -kolou.
- Projekt EKOPAKY je zameraný na separáciu viacvrstvových nápojových obalov.

- Program ZELENÝ SVET dáva de om príleffitos nakresli o odfoti svoj postoj k zvolenej téme apelujúcej na problémy ffivotného prostredia.

Nadácia EkoPolis (www.ekopoli.sk) spracúva grantové programy so zameraním na trvalo udržateľný rozvoj:

- Program STROM ROKA je celoslovenskou anketou o najzaujímavej-í, najvzácnej-í alebo inak výnimo ný strom.
- Program ZELENÉ OÁZY podporuje vytváranie a trvalú starostlivosť o environmentálne hodnotné územia, ktoré slúffia -írokej verejnosti a -kolám.

Spolo nos environmentálne o výchovných organizácii TPIRÁLA (www.cea.sk) organizuje na Slovensku projekt ZELENÁ TPKOLA. Jeho cie om je pomôc -kolám náš cestu zmeny vedúcej k zdrav-ej, "zelen-ej" a aktívnej-ej -kole a spolo nosti. Inak povedané: podporova innosti vedúce k environmentálnemu správaniu sa slovenských -kôl, ako je prevádzka -koly v medziach platných environmentálnych právnych predpisov, prevencia pred zne is ovaním a po-kodzovaním ffivotného prostredia, udržateľná spotreba zdrojov, environmentálna výchova a vzdelávanie ffiaikov, pracovníkov -koly a spolupráca s miestnou komunitou a okolitým svetom.

TPIrála v spolupráci s Regionálnym environmentálnym centrom pripravili slovenskú verziu multimedialnej publikácie pre u ite ov Zelený balík, ktorý obsahuje metodickú príru ku, CD-ROM, videokazetu, plagát a mnoho al-ích pomôcok vhodných na realizáciu environmentálnej výchovy na -kolách.

Pre koordinátorov a u ite ov, vychovávate ova vedúcich krúffkov, profesionálov a nad-encov environmentálnej výchovy je ur ený prvý celoslovenský asopis ALEKOH AD. V om sa dozviete aj o podmienkach lenstva:

- v Klube -kôl Environmentálneho minima,
- v Klube u ite ov Environmentálneho minima .

lenstvom v **Klube -kôl environmentálneho minima** získate metodické pomôcky a publikácie k environmentálnej výchove a vzdelávaniu, alej informa nú a metodickú pomoc v otázkach environmentálnej výchovy a vzdelávania, prednostnú ú as na -koleniach a seminároch SEVO TPIrála. Cez informa ný servis získate rôzne letáky, materiály a ponuky od mimovládnych environmentálnych a -tátnych organizácii. Taktieff aj výtla ky asopisu alekoh ad. (T. Alexovi ová, J. Kol-ovská, 2005, s. 3)

3.2.1 Návrh na vypracovanie projektu

Pred vypracovaním projektu by sme si mali odpoveda na pár dôležitých otázok!

Aký by mal byť projekt?

- cieľavedomý
- konkrétny
- jasný
- štruktúrovaný
- logický
- v súlade aktivít s rozpočtom - skromný

Aký je cieľ projektu?

Cieľ je konečný výsledok, ktorý poskytuje podrobnejší obraz toho, čo bude dosiahnuté v rámci konkrétneho časového rámca. Je konkrétny a merateľný výstup.

Aký je zámer, misia projektu?

Zámer je realistická vízia, ku ktorej všetko smeruje, definuje výsledky alebo zmeny, ktoré projekt priniesie a štruktúrovaný popisuje o akávanie, aký má byť výsledok projektu.

Nepodceňujeme plánovanie projektu, pretože projekty sa posudzujú nielen z odborného, ale hlavne z výchovného hľadiska. Dôraz sa kladie na environmentálne a výchovné výstupy, alej na efektívnosť projektu, na rozvoj spolupráce (s miestnymi samosprávami, komunitou), na trvalú udržateľnosť, perspektívy projektu do budúcnosti a originalnosť pri riešení problematiky projektu.

Jednotlivé etapy pre vypracovanie projektu sú spracované na základe požiadaviek mimovládnych environmentálnych organizácií pôsobiacich na Slovensku. Zhrnuli sme ich do týchto bodov:

1) Podpora vedenia školy a podpora kolegov.

Vedenie školy súhlasí a podporuje projekt. Víťaná je aj podpora pedagógov z druhého stupňa, hlavne učiteľov prírodovedných predmetov.

2) Vytvorenie projektového tímu.

Riešiteľské tímy by mali pozostávať najmenej z 2 pedagógov a 5 žiakov, výhodou je účasť nepedagogických pracovníkov, rodičov alebo miestnych autorít. Vedúci projektu musí byť inšpirátorom inštitúcií, organizátorom, inštruktorom, priateľom, ktorý vie poradiť, prežívajú s deťmi radosť i neúspech. A v neposlednej miere by v tíme mali byť ľudia, ktorí sú zapálení pre prácu s deťmi, a ktorí sú vnútorne presvedčení o tom, že ich práca má zmysel.

3) Zámer projektu.

Zámer je v podstate misia dlhodobá, ale realistická, ktorá priná-a isté výsledky alebo zmeny, ktoré chceme realizovaním projektu dosiahnu . Popisuje a definuje o akávaný výsledok. Musí by pochopite ný a zrozumite ný pre široký okruh udí.

4) Ciele projektu.

Cie je výsledok, ktorý je možné dosiahnu za presne ur ený as a je zároveň je aj stratégiou pri realizácii projektu. ím viac je cie konkrétnej-í, tým ah-ie sa plánuje postup pri realizácii projektu. Dosiahnutie cie ov projektu je výsledok, pod a ktorého projekt bude posudzovaný, preto ciele musia by dosiahnute né v asovom období plánovanom pre rie-enie projektu. Musia teda by reálne.

5) Aktivity projektu.

Aby sme dosiahli ciele projektu naplánujeme si konkrétne aktivity. Každá aktivita má by vymedzená samostatne, má presne definova svoju innos a svoj postup, má ur í podstatu svojej šinovatívnosti.

6) asový harmonogram.

asový harmonogram stanovuje líniu a poradie realizácie aktivít tak, aby viedli k úspe-nému naplneniu stanovených cie ov a zámerov. asový harmonogram musí by jasne ohrani ený konkrétnymi dátumami. Na prvý poh ad musí by jasné, kedy projekt za ína a kedy je jeho predpokladaný koniec. Dodrflanie asového harmonogramu je jedným z dôkazov správneho plánovania projektu, reálneho stanovenia cie ov projektu a úspe-nosti projektu.

7) Rozpo et projektu.

Rozpo et projektu popisuje jednotlivé finan né položky. Truktúra rozpo tu musí zoh ad ova aktivity projektu a v rámci nich jednotlivé položky, ktoré sa aktivity týkajú. Rozpo et by nemal by príli-detailný, jednotlivé položky je vhodné spoji do spoločného názvu.

al-ie kroky sú:

- konzultácia (zámer, ciele a aktivity projektu)
- vypracovanie istopisu projektu
- predloflenie projektu
- po schválení podpis zmluvy
- realizácia projektu

4 Plán práce ekokrúfku Plamienok

Plánovanie je jednou z najnáročnejších projektových činností učiteľa, pretože v ňom sa jeho tvorby ešte nepozná všetky podmienky, ktoré determinujú premenlivú pedagogickú situáciu. Učiteľ sa rozhoduje na základe neúplných informácií a vie, že je veľmi pravdepodobné, že bude plán v priebehu školského roka ešte neraz upravovať. Nové trendy v pedagogickom projektovaní sa orientujú aj na aktívnu spoluprácu žiakov. Žiakom tak umožníme, aby nielen vopred poznali ciele a úlohy svojej práce v krúžku, ale mohli sa pripravovať na určité úseky napríklad zhromažďovaním materiálu a pomôcok.

Pri plánovaní práce treba počítať s tým, že to, čo sa nám zdá samozrejmé, pre deti samozrejmé nie je. Rozbehané a nesústredené deti sú väčšinou výsledkom zlého plánu práce. Pri zostavovaní plánu práce treba pamätať na dva extrémne prípady: čo vedúci urobí za hodinu môže deťom trvať päť hodín; - päť minút...

Ako postupovať pri tvorbe plánu záujmového útvaru?

Vedúci záujmového útvaru:

- sa oboznámi s Pedagogicko - organizačnými pokynmi MŠSR,
- zoznámi sa s učebnými osnovami príbuzných učebných predmetov, hlavne s prírodovedou, vlastivedou, etikou i pracovnou výchovou,
- sformuluje ciele a aktivity krúžku podľa vnútorných podmienok školy: zameranie školy (zber, súťaž), vhodné priestory (učebňa a v prírode, záhrada), didaktický materiál a pomôcky (encyklopédie, počítač, internet), a podľa vonkajších podmienok školy: prezentácia školy (olympiády, spolupráca s MŠ, s rôznymi organizáciami, s verejnosťou),
- pozná organizáciu školského roka a jej prispôbiť časový rozvrh krúžku, témy zadeli do jednotlivých týždňov,
- musí ciele a aktivity prispôbiť zloženiu krúžku, dobrým predpokladom je uistiť, že sa prihlásili žiaci, ktorí si ho dobrovoľne vybrali,
- prerokuje plán a odporúča ho vedeniu školy na schválenie.

Odporúčame monitorovať realizáciu plánu krúžku zapisovaním si poznámok o zaujímavých aktivitách, kreatívnych nápadoch, ktoré môžete využiť pri ďalšej tvorbe plánov.

4.1 Pracovný návrh Plánu práce ekokrúžku Plamienok

V nasledujúcom materiály predkladáme **Plán práce ekokrúžku Plamienok**. (Príloha G)

Tento plán obsahuje témy, úlohy, tipy pre vedúcich záujmového útvaru a ekohry realizované po as piatich rokoch fungovania ekokrúžku Plamienok, ktorý sme zhrnuli do predloženého Plánu práce. Materiál, ktorý si vyberiete, si podrobnejšie rozpracujte v dlhších časových úsekoch a prispôbte ho špecifickým podmienkam školy. Jednotlivé ciele sme formulovali na základe Bloomovej taxonómie.

Október / 1 KNIHA ZVIERAT

Ciele: *Kognitívny:* Zostaví materiál o spôsobe života vo nevlivných živočíchoch o biotop, potrava, rozmnožovanie.

Afektívny: Preukáže radosť zo spoločnej aktivity, podporovať sa navzájom.

Psychomotorický: Zostavovať údaje o vybranom zvieratku v programe Word, navrhnuť zábavnú stránku o zvieratku.

Úlohy:

- zostavte materiál o spôsobe života živočíchoch využitím internetu,
- vyhľadajte chránené živočíchy (stavovce) v okolí Prešova,
- vytvorte zábavnú stránku k vybranému zvieratku: Ako rýchlo sa pohybujú, Popletený les, Päť smerovka, Zvieracia morseovka, Zvieracia matematika, Zvierací test, Ako rozprávajú vtáky, Pikočky zo sveta zvierat, Rodinky lesných zvierat, Dokonči obrázky, Zvieracia doplnková, Zvieracie bludisko. (Príloha B)

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- vyufíte vychádzky do prírody, návštevu prírodovedného múzea,
- vyufíte ekovýchovné programy mimovládnych environmentálnych organizácií (Bocian, Po stopách medvedov, Tatry ešte nezomreli),
- vyhľadajte špecifické spôsoby adaptácie zvierat v rôznych podmienkach životného prostredia (veverka - hruškový chvost - padák, ate - pichatý zobák - lekár stromov),
- diskutujte o faktoroch, ktoré zvyšujú riziko ohrozenia zvierat,
- vyhľadajte príklady, ako ľudia využívali zvieratá v symboloch podľa ich vlastností (portové tímy - tuňaci, organizácie o dinosauroch, nadácia Pavuška),
- oboznámte deti s významnými dňami z environmentálneho kalendára: 4. október - Svetový deň zvierat. (Príloha F)

Ekohry:

Názov: Kto som?

Cieľ: Zistiť pomocou otázok, aké zviera predstavujem.

Postup: Deti dostanú nálepku na čelo s menom zvieratka. Pohybujú sa medzi sebou a zisťujú otázkami, aké sú zvieratka. Opýtané dieťa môže odpovedať na otázku len slovom áno alebo nie. Ak dieťa uhadne zvieratko, nálepku si prilepí na ruku a vyfíliada si nálepku s novým zvieratkom.

Záver: Dieťa, ktoré uhadlo najviac zvierat, sa stáva najlepším znalcom zvierat.

Vyhodnotenie: Táto hra patrí k najobľúbenejším, je dobrá, ju zaradia na ofíivenie innosti, je plná emócií a deti sú v nej aktívne. Hru ukončia vedúci vyhodnotením najlepších znalcov zvierat, ktorí ostatným poradia, ktoré otázky treba pouíiť pri hádaní zvierat.

Október / 2 SMUTNÝ SMETNÝ KÔ™- RECYKLAČNÝ PROGRAM

Ciele: *Kognitívny:* Definovať odpad.

Afektívny: Spolupracovať pri spoločnej aktivite.

Psychomotorický: Sledovať a zaznamenať vznik odpadu.

Aktivity:

- vyhľadajte na obrázku, čo nepatrí do lesa, na lúku, do potoka, určite, čo je odpad,
- urobte doma prieskum v smetnom koši: upevnite tabuľku nad kôšom a pofíliadajte členov rodiny, aby do nej zaznali druh odpadu, ktorý hodia do koša, (Príloha H)
- vyrobte si krabice na triedenie odpadu a farebne ich označte: fíltá - plast, modrá - papier, hnedá - hliník, kov,
- zhotovte z odpadového materiálu zaujímavé výrobky (od polystyrénových vlákn cez draky z PET fíliá - jogurtovú fírafu),
- navštívte obchod a vyskúšajte si nákup bez pouíitia obalov.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- diskutujte o odpade z prírody a odpade, ktorý vytvoril človek: na dno kompótových fíliá - nasypťte hlinu do výšky 5cm a vloíťte sklo, fíčku, banánovú fíupku, igelitový sáček, na vrchnáky urobte diery a poloíťte na okno. Farae oísluťte a do záznamníka zapisuťte vzhľad odpadkov, (Príloha CH)
- zabezpeťte kontajnery alebo vrecia na zber odpadu v triedach, po chodbách,
- zapoíťte sa do aktivít: Vyisím svet, Menej obalov, viac fíivota, Hliníkový Skarabeus,
- zoznámte deti s medzinárodným sviatkom Clean up the World, (Príloha F)
- zhotovte si kompostovisko: do drevenej bedne vloíťte pokosenú trávu alebo lístie, nieko kompostovíkov, ktoré sa fíivajú hnilým odpadom, a ktoré nám vyrobia úrodnú pôdu,
- zrealizujťte recyklačný program -koly, priebežne informuťte o úrovni zberu v -kolskom rozhlase alebo na nástenke.

Ekohry:

Názov: Trhanie Zeme

Cie : Spozna prírodné zdroje Zeme a ne-etné zaobchádzanie s nimi.

Postup: Na baliacom papieri je nakreslená Zem s mnohstvom stromov, istou vodou a ovzdu-ím, flivo íchmi. Okolo sú rozlofené rôzne druhy odpadu. Die a si vyberie predmet a povie, z oho je vyrobený. Ten kúsok Zeme, na ktorom za nachádza zdroj pre jeho výrobu odtrhne a hodí s predmetom do ko-a. Výsledkom bude prederavená Zem. *Záver:* Deti rozmý-ajú nad možnos ami, ako predís ohrozeniu Zeme.

Vyhodnotenie: Hra je vhodná pre star-ie deti, ktoré ufl majú poznatky o rôznych materiáloch a ich výrobkoch. Záver netreba asovo na ahova . Odporú ame túto smutnú aktivitu ukon i nakreslením novej ó kraj-ej Zeme.

Október / 3 NA^{TY}LI SME IERNU SKLÁDKU

Ciele: *Kognitívny:* Zhodnotí prácu a význam Technických sluffieb.

Afektívny: Zú astní sa na tímovej práci v skupine.

Psychomotorický: Pozorova v blízkosti -koly nelegálne skládky, zostavova o nich fotodokumentáciu.

Aktivity:

- monitorujte legálne skládky vo svojom regióne (miesto, po et, obsah),
- monitorujte nelegálnu (iernu) skládku, zis ujte jej rozmery, obsah, spracujte písomne, vyfo te priestor, pokúste sa o jej likvidáciu, (Príloha I)
- zhotovte plagáty, letáky a informujte v nich verejnos o spôsobe likvidácie odpadu.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- oslovte listom významnú osobnos verejného flivota a informujte ju o zne istení mesta. (Túto aktivitu sme nazvali List pre V.I.P., je vhodná pre star-ie deti, pretofle si vyfladuje seriózny prístup s presnými údajmi. O iernej skládke na sídlisku sme informovali pracovníkov SZOPaK, poslali sme im kompletnú fotodokumentáciu. O nieko ko dní bola skládka zlikvidovaná. Príloha R. 4)
- zrealizujte náv-tevu alebo besedu s pracovníkmi Technických sluffieb.

Október / 4 KAM CESTUJE ODPAD

Ciele: *Kognitívny:* Popísa spôsob zne-kodnenia odpadu, preskúma funkciu skládky a spa ovne.

Afektívny: Podporova názory v skupine.

Psychomotorický: Zostavova slová ó skládkové plyny, unikajúce plyny, pec,

úprava odpadu v pracovnom liste.

Aktivity:

- prostredníctvom pracovných listov alebo filmu označte klady a nedostatky funkcií skládok a spaovní.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- sledujte dianie v oblasti životného prostredia a zapojte sa do rôznych akcií a petícií o budovaní skládky i spaovne vo svojom okolí,
- vyufíte aj projekty, ktoré sú zamerané na túto tému: Povedzme to doma. Separujte s Hugom.

November / 1 O SKRÝVA™KONTAJNER

Ciele: *Kognitívny:* Určiť pravidlá správneho separovania odpadu.

Afektívny: Spolupracovať na spoločnej aktivite, komunikovať s členmi skupiny.

Psychomotorický: Vykonať monitoring o počte a obsahu kontajnerov v okolí školy.

Aktivity:

- monitorujte kontajnery na separovaný zber v blízkosti školy,
- zisťujte vo vybraných uliciach dostatočný počet kontajnerov, ich obsah zapisujte a určite, ktoré predmety sa najviac vyhadzujú,
- zhotovte na nástenke farebné rozlíšenie kontajnerov a pravidlá správnej separácie odpadu pre spolužiakov,
- prostredníctvom školského rozhlasu informujte o nesprávnom separovaní odpadu, skritizujte obsah kontajnerov na konkrétnych uliciach v okolí školy.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- navštívte zberné dvory vo svojom meste, zoznámte deti aj s ďalšími druhmi komodít (obaly z farieb, opotrebované akumulátory, fiarivky),
- spoznajte aj ďalšie služby: poskytovanie kontajnerov pre jaré a jesenné upratovanie.

November / 2 JESENNÉ KYTICE

Ciele: *Kognitívny:* Rozoznať rôznorodé prírodné materiály.

Afektívny: Neschvaľovať ničenie prírody trhaním, rezaním a pílením.

Psychomotorický: Vyskúšať si techniku aranžovania použitím suchých prírodnín. (Príloha R. 5)

Aktivity:

- kombinujte prírodný materiál: slima ie ulity, -i-ky, obilie, suché plody, semená, su-ené kvety, prútie z v by... do kytíc, strom ekov a vencov,
- aranflujte kytice: vysoké kytice (kombinovanie su-ených kvetov a obilia),
strom eky zo suchých plodov (mandarínky, zvitky -korice, plátky z limetky, kúsky su-enej ervenej repy, feferónky),
vence z v bového prútia v rôznych tvaroch ozdobené su-enými kvetmi a plodmi.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- pri zhotovovaní kytíc a strom ekov poufíte farebné plastové f a-e s obrázkami ovocia, vhodné sú aj staré ko-íky, prútené i slamené podloflky,
- plastové kvetiná e ozdobte mechovinou, oma ujte, oblepte kamienkami, mu-li kami i servitkovou technikou.

November / 3 SEN O ZELENEJ PLANÉTE

Ciele: *Kognitívny:* Oce ova prácu udí a organizácii, ktoré sa venujú ochrane flivotného prostredia.

Afektívny: Spolupracova s u mi, ktorí sa aktívne venujú ochrane prírody.

Psychomotorický: Zostavi list, lánok o vlastnej aktívnej ochrane flivotného prostredia.

Aktivity:

- napí-te list alebo lánok do -kolského asopisu o aktivitách svojho ekokrúflku,
- vymyslíte literárnu alebo výtvarnú sú afl, v ktorej budete porotcami, z najkraj-ích výtvarných prác urobte nástenku v -kole, literárne práce pre ítajte v -kolskom rozhlase,
- zú astnite sa besedy s ochranármi, s po ovníkmi,
- zoznámte sa s mimovládnyimi environmentálnymi organizáciami na Slovensku, s ich prácou pomocou letákov i internetu: Sosna, Zelená linka, Sloboda zvierat, Daphne, CEA. (Príloha D)

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- vyufíte programy, ktoré ponúkajú mimovládne environmentálne organizácie a aktívne sa do nich zapojte (Strom flivota, Pro Enviro, Zelená -kola, Zelené oázy, Ekopaky, Environfilm, Tatry e-te nezomreli, Po stopách medve ov, Klíma bez hraníc, Bocian, Za zelené sídliská, Separujte odpad, Menej obalov, viac flivota a al-ie).

November / 4 KNIHA ZVIERAT NA PC

Ciele: *Kognitívny:* Aplikovať získané poznatky pri zhotovení knihy zvierat.

Afektívny: Prispieť k vytvoreniu spoločnej prezentácie.

Psychomotorický: Zvládnuť prácu s prezentačným softvérom Power Point.

Aktivity:

- v programe Power Point vytvorte knihu zvierat (vyberajte si zvieratá podľa druhu cicavce, stiahnite si z internetu informácie a obrázky zvierat, ktoré vás zaujmú),
- vložte do prezentácie zvuky zvierat. (Príloha P)

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- využite aj všetky možnosti pri práci s programom Power Point: farebné a zvukové efekty, vlastné farebné schémy a obrázky pre pozadie, využite automatické tvary a funkciu Word Art,
- prezentujte svoje práce spolužiakom, predkom, rodičom.

December / 1,2 ZIMNÉ VTÁČIE ZÁHRADY

Ciele: *Kognitívny:* Preskúmať tajomstvá zimného flivota malých spevavcov pri kŕmení.

Afektívny: Poskytnúť pomoc v konkrétnej situácii.

Psychomotorický: Zostrojiť netradičné kŕmidlo pre vtákov. Pozorovať správanie sa spevavcov pri kŕmení.

Aktivity:

- vyhľadajte v encyklopédiách informácie o flivote stálych vtákov a spevavcov,
- pozorujte a poznávajte vtákov pri kŕmení,
- vymyslite a zabezpečte vtáčiu jedáleň (upozornite na jedlo kysnuté, solené, údené, korenené, skazené, ktoré je nevhodné pre vtákov),
- zhotovte si Zápisník pozorovateľa (obsahuje údaje o kŕmení a správaní sa vtákov pri kŕmení), (Príloha J)
- zážitky z pozorovania vtákov výtvarne alebo literárne spracujte a uverejnite v časopise alebo umiestnite na nástenu,
- počúvajte spev vtákov z nahrávky, aj v prírode.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- zhotovte si netradičné kŕmidlo: ZÁVESNÉ TUKOVÉ KŕMIDLO (do kvetináča alebo krupiny z kokosového orecha nalejte zmes z tuku a semien v pomere 1 diel tuku a 2 diely semena. Rozpustený tuk zmiešajte so slnečnicou, vložitkami, makom, anovým

semienkami...nechajte stuhnúť a prevrátený hore dnom zaveste na strom. V tejto zmesi môžete obaliť aj borovicovú šišku a prázdny kukuričný klas).

K MIDLO Z ORIEŠKOV (niekoľko búrskech orieškov zviažete niťou a zaveste).

STRIEŠKOVÝ ZÁSYB (malú drevenú striešku pripevníte k zemi a pod ňou sypte potravu),

- zhotovte zábranu z ostnatého drôtu proti predátorom a upevnite ju pod k midlom,

- upozorujte na pravidelné čistenie k midla, ktorým sa predchádza vtáčim chorobám.

December / 3 DIVOČINA V MESTE

Ciele: *Kognitívny:* Popíšu vo nevlíjúce živočíchy v meste a ich spôsob prispôsobenia sa podmienkam života v meste.

Afektívny: Podriadi sa spoločným záujmom skupiny, podporovať ich.

Psychomotorický: Zrealizovať prieskum o životných podmienkach mestských zvierat.

Aktivity:

- vyhľadávajúte informácie o vo nevlíjúcich živočíchoch v meste (potkan, myš, pavúk, holub, slimák a ďalšie), spoznávajúte ich spôsob prežitia,
- pozorujte pavúka v prirodzenom prostredí,
- pozorujte pavúka v sklíku a pomocou lupy,
- vytvorte skupiny a preskúmajte zvieracích obyvateľov mesta (použijete zápisník a lupu),
- vysvetlite starostlivosť o svojho domáceho miláčika (chov psa, mačky, kráľovku, morského prasiatka, fretky, rybiček).

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- pre pochopenie úlohu pavuiny môžete zhotoviť lepkavú sieť (prepletený pás v tvare kruhu upevníte cez dvere, znázorňuje pavuinu, so zviazanými oami prehadzujete loptičku ku oblepenú suchým zipsom, ktorá znázorňuje mušku),
- zoznámte deti s webovými stránkami, v ktorých sa dozvedia o útulkoch pre zvieratká, o možnosti adoptovať si zvieratko,
- vyrobte domček pavuiny pomocou konárikov a nití, vložte do nej pavúka, aby ho mohli pozorovať v jeho prirodzenom prostredí.

Ekohry:

Názov: Hra na neobľúbené zvieratá

Cieľ: Hadať na zvieratku zaujímavé indicie, ktoré kladne ovplyvnia pocity strachu z jeho výzoru, správania a legendy.

Postup: Deti sedia v kruhu, jeden fliak sedí uprostred so zapálenou svie kou. Po zhasnutí svetla, vedúci vyzve die a, aby si vybralo zviera, ktoré mu je nesympatické. Ostatní si podávajú svie ku v kruhu a h adajú nie o pekné i príjemné na danom zvierati, aby kamaráta presved ili, aby z neho nemal strach. (had, my-, potkan....)

Záver: Ke sa v-etcí vystriedajú, die a , ktoré sedí v kruhu reaguje na názory ostatných.

Vyhodnotenie: Ve a detí uviedlo, že majú strach zo psa alebo z iného domáceho zviera a (asi preto, že flijú v meste). Dôležitý je aj postoj vedúceho k danému zvieratku, ktorý deti ovplyvní, ale niekedy je dobré, aby sa vyjadril a nakoniec hry.

Názov: Mestské zviera:

Cie : Vymyslie a vymodelova zviera, ktoré dokáže preflí v zne istenom meste.

Postup: Deti sa rozdelia do skupín. Vymyslia si zviera, ktoré sa výborne prispôsobí podmienkam v zne istenom meste. Vytvorené zviera deti vymodelujú.

Záver: Hovorca skupiny prezentuje svoje zviera.

Vyhodnotenie: Deti pri vytvorení zvieratka prechádzali afl do extrémov: šmoje zviera flije pod komínom, jeho potravou sú výfukové plyny, pije olejové kvrny. Modely zvierat sme umiestnili na výstavku aj s opisom.

Január / 2, 3 KNIHA STROMOV

Ciele: *Kognitívny:* Vysvetli funkciu kore ov, listov, semien a kvetov.

Afektívny: Dohodnú sa na spoločnom postupe pri práci v skupine.

Psychomotorický: Zostaví údaje o vybranom strome v Knihe stromov, vytvorí k stromu zábavnú stránku. (Príloha C)

Aktivity:

- zostavte materiál o stromoch rastúcich na Slovensku vyufitím internetu,
- vyhadajte zaujímavé stromy Slovenska o najvyšší (Jed a biela), najmohutnejší (Dub zimný, Dub letný), najodolnejší (Borovica limba), najastejší (Buk lesný),
- vytvorte zábavnú stránku k vybranému stromu: Rozhádzané písmená, Doplova ka listov, Lesný test, o nám dáva les, Poklady lesa, Lesná matematika, Lesná morzeovka, Lesná doplova ka, Lesná osemsmerovka, Piko-ky zo sveta stromov.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- zoznámte deti so symbolmi stromov a ich vyufitím v rôznych kultúrach (v piesni, v porekdlách a prísloviach, v udovej tradícii o v rezbárstve, vo výivkách, v erboch, v emblémoch ochranárskych organizácií, v súasnom obchode a reklame),
- vyufíte vychádzky do prírody, návtevu prírodovedného múzea,

- oboznámte deti s významnými dátami z environmentálneho kalendára, (Príloha F)
- vyuffite ekovýchové programy mimovládnych environmentálnych organizácii (Tatry e-te nezomreli, Strom roka, Zelené oázy, PrieStory).

Ekohry:

Názov: Klbko vz ahov

Cie : Ur i význam stromu v potravinovom re azci.

Postup: Deti sa rozostavia do kruhu. Uprostred je fliak, ktorý stvár uje strom, napríklad smrek. Dostane klbko vlny, ktoré symbolizuje potravu. Opýta sa, ktoré zviera by si rado pochutnalo na semenách ukrytých v jeho -i-kách. Deti hádajú, ktoré die a uhádne zviera (veverica), dostane klbko. Hra pokračuje a deti vymý-ajú al-ie lánky potravinového re azca. (pavúk- ja-terica ó jeff)

Záver: Ke sa v-etci vystriedajú vznikne sie vzájomných vz ahov. Vedeeme deti k pochopeniu, že v-etky flivé organizmy sú sú as ou prírodného systému. Skúste de om ukáza príklad, ke sa naru-í sie vz ahov, napríklad vyhynú dravé vtáky a premnožia sa hlodavce - aké to bude ma v prírode následky.

Vyhodnotenie: Je dôleffité vysvetli de om potravinové re azce v prírode. Ke sme sa hrali túto hru, museli sme si na za iatku vzájomne na-epkáva . Neskôr ufl deti tvorili zaujímavé re azce, napríklad: hmyz - pavúk ó ja-terica ó jeff alebo larva váflky ó ryba ó volavka alebo bobule ó drozd ó jastrab.

Január / 4 SEMIENKA, PREBU TE SA

Ciele: *Kognitívny:* Vysvetli cyklus flivota kvitnúcich rastlín od semienka po kvet.

Afektívny: Vyjadri rados zo spoločného výsledku.

Psychomotorický: Prevádza pokus o dôleffitých faktoroch vplývajúcich na klíivos semien.

Aktivity:

- pohybom vyjadrite vývin rastliny od semienka afl po kvet v rozprávke,
- opí-te spôsoby, akými sú semená rastlín -írené prostredím: vetrom, vodou, vystrelením, flivo íchmi,
- zrealizujte pokus: na plastické podloflky vloflte semená a ozna te, ktoré faktory budete sledova : vlhkos (semená vo vlhkom a suchom prostredí), teplo (teplé a chladné prostredie), al-ie faktory ó vzduch, svetlo, krik. Do tabu ky zapí-te po et zasadených a po et vyklíených semien, pozor ó na za iatku majú v-etky semená rovnaké

podmienky.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- pri opisovaní vývinu rastlinky poufíte vysušený kvet slnečnice a vylupujete z nej semená,
- vyufíte rôzne techniky pri práci so semenami: váflka z javorových semienok, mozaika alebo náhrdelník zo semien, zvieratká z orechov a flákov.

Ekohry:

Názov: Putujúce semienka

Cieľ: Znázorniť a vysvetliť nástrahy mesta pre putujúce semienko.

Postup: Deti kreslia cestu malého semienka mestom. Na nej vyznačia ujú nástrahy, ktoré ho mohli stretnúť a čím nevyklíči (prejde ho auto, zahynie v znečistenej vode, na rozpálenom chodníku, zožerie ho myš, zachytné ho lovké a iné). Cesta má tvar labyrintu, ktorý vyplní iné dieťa a tak, aby sa vyhlo týmto nástrahám.

Záver: Po vyplnení labyrintu dieťa komentuje, ktorým nástrahám sa vyhlo a prečo.

Vyhodnotenie: Hra je náročná, preto je dobre zaradiť najprv rozprávanie alebo dramatizáciu o putovaní semienka. Deti potrebovali pomoc pri tvorení labyrintu, preto sme hru prerušili a vrátili sme sa k nej na ďalšom stretnutí, kde dostali predkreslený labyrint, v ktorom vyznačili ovaly na prázdnych miestach jednotlivé nástrahy.

Február / 1 CHRÁNENÉ ÚZEMIA

Ciele: *Kognitívny:* Vysvetliť potrebu vytvárania chránených území.

Afektívny: Akceptovať pravidlá správania sa v chránených územiach.

Psychomotorický: Navrhnuť a vytvoriť ochranný preukaz.

Aktivity:

- rozlížite pojmy: chránená krajinná oblasť, národný park, chránený areál, prírodná rezervácia, chránený krajinný prvok,
- spoznávajúte chránené územia pomocou máp, kníh a internetu,
- po návrate z vychádzky v blízkosti školy zhotovte ochranný preukaz, v ktorom sú údaje o znečistení územia (meno obce Ľvov, Olejová, bydlisko obce značka AB 1325, prechodné bydlisko obce okraj chodníka na ul. Ľvovskej 2, Dôvod pobytu - nezodpovednosť...).

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- vyufíte spracovanú ponuku Chránené územia v okolí Prešova na výlet so svojim ekokrúžkom: (J. Paláthy, 1987, s. 75)

Kamenná Baba pri Lipovciach: je to skalné údolie, kde rastú poniklec slovenský, prvosienska holá, plamienok alpínsky, zvon ek karpatský, alia zlatohlavá.

Ťári-ský hrad: rastie tu atelina -ari-ská, kosatec trávolistý.

Zbojnický zámok: rastie tu poniklec ve kokvetý, vi- a krovitá, tarica skalná, kosatec trávolistý a krovité formácie skalníka a ruffí.

Mokrú Lúhu Abramovce: rastie tu kosatec sibírsky.

Kapu-ianský hradný vrch: rastie tu vi- a krovitá, tavo ník prostredný.

Fintické svahy: rastú tu tarica horská, poniklec oby ajný, cesnak horský, kosatec bezlistý.

Demjata: rastie tu an tenkolistý, poniklec oby ajný, veternica lesná.

Február / 2 ABY PREĎILI I.

Ciele: *Kognitívny:* Pomenova chránené rastliny vo svojom regióne, diskutova o prí iných ohrozenia ich existencie.

Afektívny: Obhajova svoj názor pri rie-ení spoločného problému.

Psychomotorický: Vytvori Strom ohrozených rastlín.

Aktivity:

- vyhadajte v atlase chránených rastlín obrázky ohrozených rastlín, zamerajte sa na svoj región,
- zhotovte si model stromu (poufíte obrázok alebo repníkový strom) a zaveste na ho vystrihnuté obrázky chránených rastlín - Strom ohrozených rastlín.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- nav-tívte s de mi botanickú záhradu alebo ekocentrum ,
 - informujte deti o tzv. červených zoznamoch (prostredníctvom internetu),
 - vyufíte túto spracovanú ponuku chránených kvetov v okolí Pre-ova: - *horec jarný* (pohorie ergov), *klin ek py-ný pravý* (Okruflná, Vy-ná Ťebastová, Teriakovce), *kosatec uhorský* (Fintické svahy, Koko-ovce), *alia zlatohlavá* (ergovské pohorie), *poniklec ve kokvetý* (Koko-ovce, Zlatá Ba a, Fintice), *prvosienska holá* (Lipovce), *-afran heuffelov* (Chme ov, Nemcovce), *veternica lesná* (Demjata, Tul ík, Kana-, Kapu-any), *zvon ek karpatský* (Branisko, Lipovce), *zimozele men-ia* (Ve ký Ťári-, Fintice, Kapu-any).
 - zamerajte sa aj na chránené stromy a kríky v okolí Pre-ova:
- Ťatna prírodná rezervácia ŤMONKA: buk lesný, javor horský, jase -tíhly.*

Chránená úrodná plocha KOKOŠOVSKÁ DUBINA: *kokošovský dub (odroda duba zimného), hrab, brest horský, javor po ný, cerealia a vtáčia, buk lesný, jaseň ihľy, jelena lepkavá, lieska, kalina, zemolez.*

Úrodná prírodná rezervácia KAMENNÁ BABA: *buk, borovica, smrekovec opadavý.*

Úrodná prírodná rezervácia MARIŠKÝ HRADNÝ VRCH: *buk, dub, hrab, egreš, lieska, baza červená, breza bradavičnatá, borovica, lipa malolistá, javor mliečny.*

Úrodná prírodná rezervácia FINTICKÉ SVAHY: *dub fľtkastý, višňa a krovitá.*

Úrodná prírodná rezervácia DUBOVÁ HORA: *dub fľtkastý, breza, borovica, buk, ružica a oriedka obyčajná, lipa.* (J. Paláthy, 1987, s. 101)

Február / 3 ABY PREŽILI II.

Ciele: *Kognitívny:* Pomenovanie chránených zvierat vo svojom regióne, vysvetlenie prírodných ohrození ich existencie.

Afektívny: Pokúsiť sa pri spoločnej aktivite o riešenie konfliktov spoluprácou.

Psychomotorický: Zhotoví Park ohrozených zvierat.

Aktivity:

- vyhľadajte ohrozené zvieratá v atlase zvierat,
- zhotovte Park ohrozených zvierat: vystrihnite plošné obrázky zvierat a postavte ich do vopred pripraveného priestoru, ktorý znázorňuje lúku, potôček, stromy, vrchy,
- nakreslite karty, na ktorých vyznačíte faktory ohrozenia zvierat ľuďmi, a dajte spôsoby záchrany týchto zvierat,
- napíšte telegramy v mene ohrozených zvierat (prosíme ľuďka o pomoc),
- vytvorte potravinovú pyramídu z jedného ekosystému (ihľový les, pole, lúka) kreslením, modelovaním v priestore.

- Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- vyufíte spracovanú ponuku o chránených stavovcoch v okolí Prešova: bocian biely, bocian čierny, belorítka domová, káča veľká, káča malá, drozd čierny, drozd plavý, drozd červený, havran čierny, holub hrivnák, hus divá, kačica divá, jarabica poľná, lastovička domová, orol skalný, orol kráľovský, sokol rároh, sova dlhochvostá, sokol sťahavý, sýkorka veľká, sýkorka belasá, sýkorka uhliarka, sýkorka čiernohlavá, sýkorka chocholatá, kováčik poľný, kováčik stromový, hrabo poľný, hrabo močiarny, jačerica zelená, jeleň hôrny, jeleň svetlý, jazvec lesný, králik divý, krt podzemný, mačka divá, pstruh potôčny, pstruh

dúhový, ropucha bradavi natá, ropucha zelená, rosni ka zelená, uľovka hladká, uľovka stromová.

(J. Paláthy, 1987, s. 116)

Ekohry:

Názov: Na prírodovedca Bréhma

Cie : Pomocou rôznych indícií uhádnu a správne pomenova zvieratá.

Postup: Priblížte deťom prácu prírodovedcov (Bréhma) a zoológov. Ukážte im rôzne druhy atlasov a kú ov na určovanie rastlín a zvierat. Pripravte si obrázky zvierat. Deti si vyberú zvieratá, ale nesmú prezradiť jeho názov. Do budúceho stretnutia si pripravujú čo najviac údajov o svojom zvieratku. Na ďalšom stretnutí dávajú o svojom zvieratku rôzne indície. Ostatní hádajú, ktoré je to zvieratá a jeho názov si zapíšu na lístok.

Záver: Vedúci vyhodnotí záznamy detí, víťazom sa stáva ten, kto uhádne najviac zvierat.

Vyhodnotenie: Deti vyberali menej známe zvieratá zo skupiny ohrozených druhov. Pekne spracovali indície, napr. má dobrý zrak a sluch, zdrfľuje sa v skalách, fľiví sa bylinami, má pevné nohy, ktoré mu umožňujú skákať po skalách, fľije v Tatrách: kamzík vrchovský. Z desiatich zvierat deti neuhádli maľku divú (zamieľali si ju s maľkovitými ľelkami, ktoré fľijú v dľungľi), a taktieľfľ belorítku domovú, ktorú si pomýľili s lastoví kou domovou.

Február / 4 DLA LÁSKY

Ciele: *Kognitívny:* Popísa niektoré druhy liečivých rastlín a ich využitie.

Afektívny: Pomáha pri spoločnej aktivite, pochváľí prácu ostatných v skupine.

Psychomotorický: Vytvorí na školskom dvore ekoplochu o bylinnej pírále.

Aktivity:

- vyhľadávajú fotografie byliniek v atlasoch, na internete,
- zhotovte knihu bylinnej pírále bylinky, nakreslite a označte rastlinku, vyznačte jej zber a použitie, (Príloha K)
- zasaďte semená byliniek a predpestujte si bylinky na výsadbu,
- zhotovte bylinnej pírále na školskom dvore (za pomoci rodičov), vysaďte bylinky, (S. Szabóová, 2004, s. 15)
- predpestované bylinky môžete využiť pri zhotovení *bylinkových kobercov*.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- pri zhotovení bylinnej pírále môžete vybudovať jazierko (S. Szabóová, 2004, s. 28)

- vysaďte si v záhrade kruhové obrazce o mandaly, ktoré súvisia s oslavou ročných cyklov alebo s krásou vôní a farieb, (S. Szabóová, 2004, s. 46)

-osvojte si pravidlá zbieranie liečivých rastlín: Kvety zbiera skôr ako sa úplne rozvinú. Listy zbiera úplne vyvinuté, keď majú prirodzenú farbu. Stonka sa netrhá, reže sa od vrcholu smerom ku koreňu asi 20 cm. Podzemné časti rastlín (korene, hlavy) zbiera na jar, keď ešte nezačala vegetácia alebo na jeseň, keď vegetácie končí. Plodiny zbiera včas, keď sa otvárajú, priamo do košíka. Semená a plody zbiera pred ich plnou zrelosťou.

-osvojte si pravidlá sušenia liečivých rastlín: Sušenie pod prístreškom, kde je dostatok ventilácie, sušenie na sitách, v tieni, na slnku sušenie korene a semená, sušenie dovetvy, kým sa nezachvíľka láma, drobia.

Ekohry:

Názov: o by som bol(a), keby...

Cieľ: Precítiť svet rastlín, uvedomiť si jeho význam a jeho spojenie so svetom ľuďov.

Postup: Deti si naberú na prsty trochu oleja (borovica, levanduľa a alebo medovka), jemne ho v dlaniach zohrejú, hlbokými nádychmi a výdychmi precítia vôňu. Môžu si premasírovať prsty a kĺby na rukách. Odpovedajú na otázky: Ak by si bol/a liečivou rastlinou, čím by si bol/a? A prečo? Komu by si pomohol/pomohla?

Záver: Deti sa uvoľnia na podlažke pri počúvaní éterickej hudby: Predstavte si, keď ste vybranou bylinkou a liečiteľom.

Vyhodnotenie: Deti krásne rozprávali o svojich liečivých vlastnostiach, ktoré aplikovali hlavne na rodinných príslušníkov: ššom nechčíť lekárske a vyliečím včty bradavice, ktoré sú na telíku môjho malého bratka. Som materina dúška, svoje liečivé účinky som vložila do každej zubnej pasty, ktorá chráni zuby a je postrachom zubného kazu.

Marec / 1 PRIVOLÁVANIE JARI

Ciele: *Kognitívny:* Určiť strom pod a listov, aj pukov.

Afektívny: Poskytnúť pomoc druhým pri spoločnej aktivite.

Psychomotorický: Zhotovíť si herbár listov.

Aktivity:

- pozorujte tvar a druh listov, farbu aj tvar pukov,
- pozorujte na fotografiách vetvíky v troch ročných obdobiach: jeseň, zima a jar, pátrajte po spoločných znakoch,
- lisovaním listov zhotovte si herbár.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- oslávdte s de mi sviatok Dni ochrany prírody zaujímavou aktivitou: vy istite –kolský dvor, o–etrite stromy a kríky na –kolskom dvore, (Príloha F)
- vysu–ením pukov (ovocných stromov) urobte si s de mi herbár,
- uskuto nite pokus rýchlania vetvi iek (ufl vo februári si pripravte konáriky ovocných stromov, vložte ich do vody a kaľdý ozna te, z ktorého je stromu, v teplom prostredí asi za –es týfl d ov sa ukáflu prvé pú iky).

Marec / 2 ASOPIS PLAMIENOK

Ciele: *Kognitívny:* Zhromafl ova materiál o ekologických aktivitách –koly.

Afektívny: Spolupracova na spoločnej úlohe, ma záujem o jej dokon enie.

Psychomotorický: Navrhnú a vytvorí asopis Plamienok. (Príloha L)

Aktivity:

- zvolte si redak nú radu, ktorá spoločne vytvorí názov a rubriky asopisu,
- jednotlivým rubrikám vymyslíte názov, ktorý ich bude charakterizova ,

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- vyuflite na za iatku spracovanú ponuku z ná–ho asopisu :

Jeflko Beflko oznamuje (oznamy o zbere, o ú asti –koly na rôznych aktivitách -De Zeme, Vy is me svet),

Hráme sa s dáfl ovkou Dá–enkou (rubrika je pre prvákov, obsahuje ma ovanky),

Rozprávky starej medvedice (obsahuje básne a príbehy vytvorené de mi),

Zvedavá sojka (zis uje estetiku a istotu tried, –etrenie s vodou, papierom),

Plamienka na náv–eve u... (predstavuje zaujímavé zviera),

- ilustrujte asopis, oboha te ho tajni kami, hádankami, rozprávkami,
- uverejnite v asopise úspechy –koly v rôznych sú affiach a v zberoch,
- pri tvorení rubriek sa viac zamerajte na ekologické správanie sa detí v –kole i mimo –koly,
- pozrite si rôzne detské asopisy na internete.

Marec / 3 SPRÁVCA VODY

Ciele: *Kognitívny:* Navrhnú aktivity, ktoré zabránia zne isteniu vody.

Afektívny: Vyzýva kamarátov v skupine k spoločnej aktivite, spolupracova .

Psychomotorický: Zostavi pravidlá ochrancu vody (Svetový de vody).

Aktivity:

- na základe skúsenosti vytvorte pravidlá pre ochranu vody (sprchova sa, umýva si zuby s pohárom vody alebo istí studni ky, brehy potokov a pod.)

- vytvorené pravidlá spí- te a pripnite ich na nástenku pre ostatných spolufiakov,
- vymyslíte dotazník pre spolufiakov o pouffívání vody a zistíte, ako vedia -etri vodou.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- nebezpe enstvo zne istenia podzemnej vody predve te de om na pokuse so zelerom (do pohára s vodou, v ktorej je nakvapkaná potravinárska farba vlofíte stonku zeleru, po chvíli ju musíte rozreza , deti sledujú ako sa zne istená voda dostala afl k listom,
- nau te deti íta údaje o stave vody z vodomeru,
- vyuffíte aj iné sviatky vody z Environmentálneho kalendára: De otvárania studní iek, Medzinárodný de oceánov, (Príloha F)
- zapojte sa do celoslovenského projektu ZELENÁ TĚKOLA.

Ekohry:

Názov: Detektív

Cie : Vyh ada v priestoroch -koly únik vody.

Postup: Vedúci spolu ne s de mi nakvapkajú do splachovacej nádrfle pár kvapiek ervenej farby, po 15 minútach sledujú i je voda v záchode zafarbená. Ak áno, znamená to, fle voda uniká. Medzitým, deti h adajú únik vody v triedach vo vodovodných kohútikoch (vlofíte kúsok hygienickej vreckovky do umývadla, pod umývadlo).

Záver: Zistené údaje treba zaznamena a odovzda -kolníkovi.

Vyhodnotenie: Túto hru prevzali deti váfne a zodpovedne. Hra bola plná napätia s o akávaného výsledku. S pomocou rodi ov zis ovali únik vody aj doma.

Marec / 4 NÁU NÝ CHODNÍK TETY KATARÍNY

Ciele: *Kognitívny:* Rozozna a pomenova stromy a kríky na -kolskom dvore.

Afektívny: Podriadi sa spoločným úlohám skupiny.

Psychomotorický: Zhotovi informa né tabu ky o stromoch na -kolskom dvore.

Aktivity:

- pod a atlasov rastlín ur te názov stromu a kríku, zistíte o om základné údaje,
- napí-te list významnej osobnosti, ktorá sa zaoberá ochranou prírody,
- zhromafdené údaje o strome nakreslite na výkres, oba te fóliou a zaveste na daný strom na -kolskom dvore,
- sprevádzajte spolufiakov náu ným chodníkom,
- vymyslíte pre svoj náu ný chodník názov ó napríklad pod a významnej osobnosti, ktorá sa venuje ochrane prírody.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- zhotovte tajníky alebo hádanky o našich stromoch,
- ukážte deťom prostredníctvom internetu zaujímavé prírodné chodníky na Slovensku,
- vyhľadajte na internete informácie o stromoch a stromy rekordéri (najstarší strom na Zemi a Borovica ostiata, strom s najhrubším kmeňom a Baobab dlaňovník...).

Apríl / 1 BESEDA S ORNITOLÓGOM

Ciele: *Kognitívny:* Pomenovanie vtáka, diskusia o jeho spôsobe života.

Afektívny: Komunikovanie na spoločnú tému, podriadená pravidlami diskusia.

Psychomotorický: Pozorovanie života vtákov v prírode.

Aktivity:

- na obrázkoch, diapozitívoch, filmoch sledujte u vtákov získavanie potravy, krmenie mláďat, spôsoby hniezdenia, let vtákov,
- priamo pozorujte vtáka v hniezde pomocou ďalekohľadu,
- prevezmite zodpovednosť za starostlivosť o okolie hniezda (tabuľka s informáciami o vtákovi).

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- zapojte sa do programov na ochranu vtáctva (program Bocian).
- zrealizujte diskusiu s ornitológom, zoznámte deti s organizáciami na ochranu vtáctva (SOVS),
- zoznámte deti so sviatkami z Environmentálneho kalendára: Medzinárodný deň vtáctva, Svetový deň vtáka a jeho spevu. (Príloha F)

Apríl / 2, 3 DE STROMOV

Ciele: *Kognitívny:* Vysvetlí význam stromu pre človeka a život ich.

Afektívny: Pokúsi sa pracovať samostatne a trpezlivo.

Psychomotorický: Zostaví informácie o strome v Denníku stromu.

Aktivity:

- pozorujte strom - ako obydlie - ako potravu a ako miesto na oddych pre zvieratká,
- zhotovte si strom s okienkami: do otvorov vložte vetky živých stromov a hmyz aj pod stromom,
- usporiadajte a vytvorte potravinový reťazec (list duba a húsenica a drozd),
- dlhodobo pozorujte strom, zhromažďujte o ňom údaje a zapisujte ich do Denníka stromu. (Príloha M)

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- zoznámte deti s medzinárodným sviatkom Deň stromov ó Arbor Day,
- zapojte sa do ekovýchovných programov a získajte granty na výsadbu stromov na školskom dvore, uskutočnite spoločnú brigádu s rodičmi.

Ekohry:

Názov: Zdravotná karta stromu

Cieľ: Zhotoviť Zdravotnú kartu stromu.

Postup: Skupina detí si vyberie chorý strom a určuje jeho diagnózu, hľadá príčiny jeho zlého zdravotného stavu (suché a polámané konáre, vyryté značky do kmeňa a stromu..).

Záver: Skupiny informujú ostatných o zistených udalostiach ó lekárskej konzíliu doporučujú ššie buď.

Vyhodnotenie: Hra je vhodná pre staršie deti, vyžaduje vedomosti o ohrození stromov ó vandalizmus, kyslé dažde, výfukové splodiny áut. Deti mali pri určovaní lieby stromu zaujímavé a moderné nápady: umiestniť kameru do parku, poplašné zariadenie na strom, vypestovať strom na balkóne a zasadiť jeden strom na jar a na jeseň, na jar umiestniť na strom vtáčí búdky a vábiť vtáky na stromy.

Apríl / 3 NAŠA SKALKA

Ciele: *Kognitívny:* Rozozná jednorodé, dvojrodé rastliny.

Afektívny: Vyzýva kamarátov k spoločnej aktivite.

Psychomotorický: Vytvorí skalku na školskom dvore.

Aktivity:

- vopred si predpestujte rastlinky, približne mesiacov,
- spoločne vysaďte rastliny, vysaďte ich netradične, napríklad do tvaru kruhu (priateľstvo), do tvaru šlice (oslava výročia školy),
- pravidelne sa starajte o záhony a skalky polievaním, prekyprením pôdy a pretrhávaním buriny.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- premyslite si polohu a typ skalky, prípadne záhonu,
- dohodnite sa na výbere rastlín, prihliadajte na kvalitu pôdy,
- zapojte do aktivity rodičov alebo starších fliakov (pri umiestnení kamery, určovaní záhonu),
- ak nemáte podmienky na zhotovenie skalky alebo záhonu, starajte sa o rastliny v triedach a na chodbách,

- môžete si zhotoviť na chodbe pri oknách na južnej strane škleníkô, v ktorom si pestujete paradajky, papriku, cibuľku, fľeruchu, uhorky alebo koreniny (majorán, šalviu, ligurček i fenikel).

Apríl / 4 DE ZEME

Ciele: *Kognitívny:* Pripravovať spoločnú oslavu venovanú De Zeme.

Afektívny: Zúčastniť sa spoločnej aktivity dobrovoľne, vzájomne sa podporovať.

Psychomotorický: Organizovať na kole De Zeme.

Aktivity:

- sledujte a zúčastnite sa oslavy De Zeme vo svojom meste,
- sledujte oslavy De Zeme na Slovensku i vo svete,
- spoločne s vedúcim krúžku navrhňte úlohy a súťaže venované De Zeme (prírodovedné súťaže, olympiády v lese, na lúke).

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- pripravte reláciu v školskom rozhlasu alebo článok do školského časopisu ku De Zeme,
- vytvorte v priestoroch školy ekoinformačné stánok s rôznym propagačným materiálom, knihami, školským časopisom,
- zapojte sa aktívne do osláv De Zeme vo svojom meste (výtvarnými prácami, pripravte vystúpenie detí s ekologickým zameraním na verejnosť).
- školskú akciu De zeme môžete zorganizovať ako pevnosť Boyard (televízna relácia).

Máj / 1 DE SLNKA

Ciele: *Kognitívny:* Vymedziť základné pravidlá šetrenia energiou.

Afektívny: Podieľať sa aktívne na spoločnom projekte.

Psychomotorický: Zhotoviť návrh na stavbu ekokoly.

Aktivity:

- rozoznajte materiály, ktoré udržiavajú teplo, a ktoré teplo odvádzajú,
- rozlíšte energiu v rôznych podobách: slnečná, vodná, veterná i energia jedla,
- diskutujte podľa obrázkov o nesprávnom šetrení energie v domácnosti,
- zisťujte doma, ako vaša rodina šetrí energiou (máte úsporné žiarivky, šetríte vodu na WC, maľujete s ekologickými farbami),

- zhotovte návrh na stavbu domov, v ktorej sa šetrí energiou, je sú časťou prírody: správny materiál na stavbu, špeciálne okná, super vetranie, šetrienie vody, úsporné žiarivky, farebné triedy natreté ekologickými farbami a interiér ako botanická záhrada.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- vyuffite pokus Úsporná žiarivka: ide o dlhodobý pokus, ale plný napätia: v tomto deti môžu porovnávať účinnosť klasickej 100 W žiarovky s úspornou 20W žiarivkou,
- zrealizujte pokus pod názvom Tvorba domov ekov: musíte postaviť makety domov ekov z tehál, dreva, polystyrénu a tvárnic, potom naliať do nádob vodu rovnakej teploty a vložiť do každej z nich, každých 10 minút je potrebné zmerať teplotu a zapísať zistenia.

Máj / 2 VITAJTE, Tvorba domov ekov

Ciele: *Kognitívny:* Vysvetliť prácu ekokrúžku Plamienok.

Afektívny: Pomáhať novým kamarátom pri plnení úloh, nabádať ich k spoločnej hre.

Psychomotorický: Prevádzka domov ekov Námym chodníkom tety Kataríny.

Aktivity:

- vysvetlite, prečo sa voláme Plamienok, zhotovte pre domov ekov logo,
- popíšte, čo najradšej robíte v našom ekokrúžku,
- sprevádzajte domov ekov Námym chodníkom tety Kataríny,
- vyberte pre domov ekov hry, ktoré sa najradšej hrajete.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- navdiate spoluprácu s Mamičkami ich ekokrúžkom,
- zapojte sa s Mamičkami do spoločných aktivít, projektov.

Ekohry:

Názov: Hladné veveričky

Cieľ: Vyhadať potravu pre hladné veveričky. Tvorba spoločnej hry.

Postup: Deti sa rozdelia do skupín. Vedúci im vysvetlí, že veveričky si zvyknú robiť komôrky, v ktorých majú potravu. Deti predstavujú veveričky. Každá skupina má rovnaký počet lístkov rovnakej farby. Jednotlivé skupiny si v hre alebo na lúke schovávajú svoju potravu tak, aby z nej bolo kúsok vidieť. Skupiny sa navzájom nevidia, vystriedajú sa. Na rovnaký povel deti vbehnú do miestnosti a hľadajú farebné lístky ostatných skupín.

Záver: Na povel vedúceho deti ukončia hru a spoločne spočítajú farebné lístky. Vyhráva tá skupina veveričiek, ktorá má najviac farebných lístkov.

Vyhodnotenie: Hra rozvíja spoluprácu medzi deťmi. Vyuffíte ju pri spoločných aktivitách s inými ekokružkami alebo s pred-kolákmi. Je zábavná a plná napätia a patrí medzi najobľúbenejšie.

Máj / 3 SLIMA IA FARMA

Ciele: *Kognitívny:* Preskúma život slimáka v akváriu.

Afektívny: Dáva pozor na slimákov na slimávej farme.

Psychomotorický: Postaví domček pre slimákov, dohliada na ich starostlivosť.

Aktivity:

- pozorujte telo slimáka, tvorenie slizu pri lezení po skle, akej potrave dáva prednosť,
- všímajte si spôsob premiestňovania sa slimákov (Slimákové preteky),
- pozorujte aj silu slimáka (o ulitu slimáka upevnite niť s predmetom).

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- založte chov slimáka : na dno akvária z pôdy asi do výšky 10 ó 15 cm treba vytvárať nerovný terén, doň ho môžete zasadiť trsy púpavy lekárskej a osadiť ho kameňmi. Vyhadajte na lúke slimákov a opatrne ich vložte do akvária. Nádobu treba denne navlhčovať, aby sme čo najpresnejšie kopírovali prirodzené prostredie slimákov. Prikryte ju gázou, aby slimáky nevyliezali. Vyhadajte s deťmi informácie o spôsobe života slimákov. Dohodnite si s deťmi pravidlá starostlivosti o slimákov a dôrazne dŕžte, aby dodržiavali stanovený rozvrh a určené pokyny. Pri zrušení slimávej farmy upozornite deti na to, aby vrátili slimáky do ich prirodzeného prostredia.

Máj / 4 VÝPRAVA NA LÚKU

Ciele: *Kognitívny:* Rozozná lúčne spoločenstvo: trávnatý porast ó rastliny ó bezstavovce ó stavovce.

Afektívny: Pokúsi sa pri plnení úlohy o trpezlivosť a samostatnosť.

Psychomotorický: Spracová údaje o pozorovanom jave v prírodovednom zápisníku. Zhotoví herbár rastlín.

Aktivity:

- potichu a trpezlivo pozorujte rastlinu a hmyz na lúke, pouffíte aj lupu, urobte si poznámky, prípadne nakreslite pozorovaný jav do zápisníka,
- zhotovte si herbár rastlín (vylišaný a suchý kvet prilepíme na výkres a v spodnej časti vypíšeme menovku, ktorá obsahuje: názov rastliny slovenský aj vedecký, e a ,

dátum zberu, miesto zberu).

Tipy pre vedúceho krúžku:

- oceniť rozmanitosť a krásu tráv môžete pomocou týchto námetov:

Rohovník: medzi natiahnuté nitky v rámečku prepletajte rôzne druhy tráv a utkajte si rohovník z trávy.

Strapáček: z väčšieho zemiaka si urobte prasiatko, na chrbte vyrežte priehlbinku, vložte hlinu a zasajte do nej trávové semená,

- nazbierajte korene, plody, listy, vlny, po nasekaní povarte a získate prírodné farbivo: fľakáček koreňovcov, zelená fľakáček mladé listy brezy, červená fľakáček ubovník, citrón, modrá fľakáček strážia fľakáček..

Ekohry:

Názov: Lúne skladačky

Cieľ: Vytvoriť si bylinný ekosystém podľa vlastnej predstavy.

Postup: Deti si vyberú typ bylinného ekosystému (lúka, vysokohorská hohľava, mokraňa). Z ponúknutých obrázkov si vyberú živočíchy a nalepia ich podľa vlastnej predstavy do vybraného typu.

Záver: Dieťa predstaví svoje zvieratá a vysvetlí, kde žijú, čím sa živia, ako je prispôsobené na život v danom type ekosystému.

Vyhodnotenie: Tejto hre predchádzala spoločná aktivita, v ktorej sme s deťmi tvorili spoločné bylinné ekosystémy. Počas hry sme ich vystavili, aby sa deti podľa nich orientovali.

Jún / 1 KVÍZ MLADÝ OCHRANÁR

Ciele: *Kognitívny:* Preveriť si osvojené poznatky z environmentálnej výchovy.

Afektívny: Pomáhať si navzájom v skupine pri riešení úloh.

Psychomotorický: Vyskúšať sa v súťaži Mladý ochranár. (Príloha R. 6)

Aktivity:

- rozdelte sa do skupín a vymyslite si názov (Veselé veveričky, Bobříkovia...),

- pri odpovediach sa spoločne poraďte, sledujte si čas,

- vymyslite si odmenu za víťazstvo (výlet, návšteva ekocentra, víťaz sa stará cez prázdniny o slimákov).

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- rozdelte deti na súťažiach, porotu a zapisovateľa (nie všetky deti chcú súťažiť),

- spoločne s deťmi tvorte otázky na test, ktoré sú v-ak zamerané na ekologické správanie sa ľudí : napr. Na-ľi ste vají ka zahrabané v listí pod kme om stromu. Láka vás chova doma hada. o urobíte?

A) pozbierame vají ka a prenesieme ich do terária, ktoré máme doma,

B) necháme vají ka, kde sú, ale ozna íme si miesto, aby sme sa mohli vráti a pozorova , o sa s nimi deje,

C) zoberieme si jedno vají ko a skúsime hada doma vychova ,

D) pozbierame vají ka a zanesieme ich do ekocentra, kde sa o ne môflu dobre postara .

- spoločne s deťmi si vymyslíte a zhotovte diplomy pre sú affiacich. (Príloha N)

Ekohry

Názov: Ekologická abeceda

Cie : Napísa , o najviac slov na rovnaké za iato né písmeno.

Postup: V obálke sú písmená abecedy. Die a si vyberie karti ku s ubovo ným písmenom a v ur enom asovom limite musí napísa o najviac zvierat alebo rastlín na ur ené písmeno. Napríklad A ó agát, astra, aligátor, ara, antilopa...

Záver: Za každé správne slovo získava die a bod. Ví azom sa stáva fliak s najvä -ím po tom bodov.

Vyhodnotenie: Túto hru sme vyuffili pred sú aflou na odstránenie napätia. Po nej boli deti aktívne, uvo nené a aj pripravené na kvíz. Neskôr sme túto hru s affili, napríklad: napí-v-etky stavovce za ínajúce sa na písmeno... alebo napí- v-etky druhy odpadu za ínajúce sa na písmeno....

Jún / 2, 3 ZELENÉ PRIATE STVÁ

Ciele: *Kognitívny:* Hodnotí prácu kamarátov šeká ovõ v krúfku.

Afektívny: Podie a sa na aktivite, ktorá prinesie kamarátovi rados .

Psychomotorický: Vytvorí plagát pre kamaráta šeká aõ.

Aktivity:

- ohodno te ekologické aktivity svojho kamaráta šeká aõ,
- uhádnite, ktoré je ob úbené zviera vá-ho kamaráta,
- zhotovte plagát zvieratka alebo rastliny pre svojho kamaráta.

Tipy pre vedúceho záujmového útvaru:

- vyberte pre -ikovné deti zaujímavé odmeny za prácu v krúfku: die a si vyberie svoju ob úbenú ekohru, vyberie si niektorý z projektov, ktoré ste urobili, navrhne výlet,

- vytvorte si s de mi pravidlá ochrancov flivotného prostredia.

Ak neviete ako na to, pre ítajte si tie na-e:

Ochranca flivotného prostredia:

Kafldý môfle prispie k zlep-eniu prostredia, v ktorom flije.

Sleduj flivot udí v okolí, v-ímaj si ich vz ah k prírode, pýtaj sa, daj si vysvetli v-etko, o a zaujíma o prírode.

Nadviafl spoluprácu s inými de mi, vymie aj si nápady, informácie.

Premý- aj o stromoch okolo ktorých denne chodí-.

V-ímaj si flivot vtákov v okolí, pomáhaj im, nak m ich ak je to potrebné.

Nedotýkaj sa vtá ích hniezd a vají ok.

Neodva uj kamene v rieke ani na pláffi.

V lese nekri , neni prírodu, nerozhadzuj papiere a iné veci.

Vy isti lesnú studni ku.

Nezne is uj vodu v potoku a v rieke.

Sta sa ochrancom chránených rastlín a flivo íchov, rozprávaj sa o tom s kamarátmi, s rodi mi.

Zbieraj a poznávaj lie ívé rastliny.

Chrá kaflký organizmus ó rastlinu i zvieratko.

STARAJ SA O V^{IVÉ}ETKO flIVÉ, LEBO V TKO JE JEDINÝ ORIGINAL.

Va-i šeká iõ z krúffku Plamienok!

ZÁVER

Zo správ o stave flivotného prostredia Slovenskej republiky, ktoré kafloro ne vydáva Ministerstvo flivotného prostredia SR vyplýva, fle situácia sa v porovnaní s predchádzajúcim obdobím zlep-uje. Potrebu zachova kvalitné flivotné prostredie aj pre budúce generácie si postupne za ínajú uvedomova nielen odborníci a politici, ale aj ob ania na-ej krajiny. Myslíme tým nielen dospelých, ale aj deti. Hoci ufl je environmentálna výchova za lenená do eduka ného procesu, na -kolách je stále ve mi málo ekologicky orientovaných pedagógov, ktorí majú skuto ný záujem a schopnosti vhodne aplikova ekologickú teóriu v environmentálnej výchove.

šPo moste utkanom z prvých lú ov zostupujú na Zem jednorofce. Sú snehobiele s trblietavou perle ou hviezd a nad hlavou im fíari strieborný roh. Jeho zázra ným dotykom lie ia stromom rany a motý om poranené krídla. Vodu otrávených prame ov premenia na istý kri-tá . A ke o istia Zem od smútku, ktorý bolí, vracajú sa spä na modrú líku s hviezdami. Jednorofce sú pre o i, o ich vidia!õ (M.Labaj, 1997, s.3)

Týmto citátom sme sa chceli premosti do závere nej asti na-ej práce ó do prílohy. Tvorí ju materiál, na ktorý sme py-ní, a ktorý dokazuje, že hrdo sa môžeme nazýva šeká iõ. Obsahuje aj CD s prezentáciami detí v programe Power Point a s fotografiami aktivít ekokrúflku Plamienok.

To, že prácu ekokrúflku Plamienok chvália aj iní, dokazujú ocenenia a diplomy. (Príloha O) Pre nás vedúcich záujmových útvarov je v-ak najkraj-ím ocenením to, ak die a z ná-ho ekokrúflku zodvihne zo zeme papier. Ale - odhodil ho niekto iný!

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AGENTÚRA MTMSR pre -truktúrne fondy EÚ, 2008. Premena tradi nej -koly na modernú [online]. Bratislava: MTMSR, 2008. Dostupné na: <http://asfeu.sk/archiv/vyzvy/operacny-program-vzdelavanie/vyzva--opv-2008-1-1-02-soro/>.

Ak ný plán trvalo udržateľného rozvoja v SR 2005 - 2010. Bratislava: M-P SR, 2005. UV-12744/2005.

ALEXOVI OVÁ, T., KOLTMOVSKÁ, J. 2005. Tvorba projektov z environmentálnej výchovy. Pre-ov: Metodické centrum, 2005.

BE KOVÁ, S., ROGG, R. 2004. Po stopách medve ov [online]. Liptovský Mikulá-: SWS, 2004. Dostupné na: <http://www.slovakwildlife.org>.

- BLÁHA, V. 1984. Výchova mimo vyučovania na základných školách. Praha: SPN, 1984. SPN 4-01-42/1
- BRENIŠOVÁ, M. 1976. Úvod do teórie mimokolskej výchovy. Bratislava: FFUK, 1976.
- DOUŠKOVÁ, A. 2001. Prvouka - učenie o sebe, prírode a spoločnosti. Prešov: Metodické centrum, 2001. ISBN 80-8045-247-4
- ENVIROFILM. 2008. [online]. Banská Bystrica: SAfP, 2008. Dostupné na: <http://www.sazp.sk/slovak/struktura/ustredie/ENVIROFILM/>.
- ENVIRONMENTÁLNA MINIMUM. 1996. Učebné texty environmentálnej výchovy pre základné a stredné školy. Bratislava: MŠSR, 1996.
- HAUSER, J. 2008. Účiatny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v SR. [online]. Bratislava: MŠPÚ, 2008. Dostupné na: http://www.statpedu.sk/buxus/docs/kurikularna_transformacia/isced1_jun30.pdf
- HIPŠTĽ. 2005. In: Školský časopis, ročník II, číslo 4, 2005. ISSN 1336-4642.
- HILBERT, H. 2007. In: Enviromagazín, ročník II, číslo 2, 2007.
- JANČÍKOVÁ, J. 2004. Odlesnenie. Trenčín: CEA, 2004. SBN: 80-968512-5-X.
- JAVNA, J. 1991. 50 nápadov pro děti k záchraně Země. Praha: Český svaz ochránců přírody, 1991.
- KMINIAK, M. 1997. Environmentálna výchova [online]. Bratislava: Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, 1997. Dostupné na: <http://oldwww.fns.uniba.sk/prifuk/tempus/kminiak/index.htm>.
- KMINIAK, M. 1995. Ekologická a environmentálna výchova ich orientácia a prepojenosť. Košice: Zborník referátov z konferencie TEMPUS, 1995.
- KMINIAK, M. 1994. Ekologická a environmentálna výchova ich orientácia a prepojenosť. Bratislava: Strom života, 1994, ISBN 80-7098-035-4
- KMINIAK, M. 1997. Environmentálna výchova. Bratislava: AP, 1997. ISBN 8-096772-03-1
- Koncepcia environmentálnej výchovy a vzdelávania, 1997. [online] Bratislava: MfP SR, 1997. Dostupné na: www.spirala.sk/dokumenty/koncepcia.doc
- LABAJ, M. 1997. Tajomná živá planéta ktorá prezrádza strom. Púchov: Zelená linka, 1997. ISBN 80-967835-0-5.
- LABAJ, M. 1998. Tajomná živá planéta ktorá prezrádza zeleň. Púchov: Zelená linka, 1998. ISBN 80-967835-1-3.
- LABAJ, M. 2003. Urbanizmus a environmentálna výchova. Púchov: Zelená linka, 2003. ISBN 80-967835-5-6.
- LABAJ, M. 2004. In: Školský časopis, ročník I, číslo 3, 2004. ISSN 1336-4642.

- MAKYS, O. 1996. Spolupráca mimovládnych organizácií v environmentálnej výchove [online]. Bratislava: Ústav krajinnej ekológie SAV, 1996. Dostupné na: <file:///I:/makys.htm>.
- MIHALIK, J. 2007. Vliv environmentální výchovy na hodnotovou orientaci mládeže. [online]. Praha: Masarykov ústav výchovně výchovní, VUTSPN, 2007. Dostupné na: <http://diplomovka.sme.sk/zdroj/3140.pdf>
- MIŠKOVÁ, M., GMITROVÁ, V. 2001. Environmentálna výchova v materskej škole. Prešov: Metodické centrum, 2001. ISBN 80-8045-246-6.
- MŠP SR, 2000. Environmentálna akadémia [online]. Bratislava. Dostupné na: <file:///I:/2.k.s.htm>.
- NOVÉ TRENDY V EKOLÓGII, 2000. [online]. Prešov: Katedra ekológie a biológie FHPV PU, 2000. Dostupné na: <http://kekule.science.upjs.sk/ekologia/trendy/decie.htm>.
- ODUM, E. 1997. Základy ekológie. Praha: Academia, 1997. ISBN 0-943088-39-9
- PALÁČEK, J., DOSTÁL, J. 1987. Příroda okresu Prešov a její ochrana. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1987.
- PAPSTOVÁ, S., BRAUN, C. 1991. Ekologická výchova vo vnútri aj vonku. Wien: Arge, 1991.
- ROŠEK, J. 2005. In: Ekológia, ročník I, číslo 3, 2004. ISSN 1336-4642.
- RUFÍKA, M. 2004. Environmentálna výchova a vzdelávanie na školách v SR-4. národná konferencia. [online]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004. Dostupné na: www.infovek.sk/predmety/enviro/dokumenty/4_narodna_konferencia_zavery.pdf
- RUFÍKA, M. 1996. In: Životné prostredie, ročník 1. číslo 3, 1996.
- SZABOVÁ, S. 2004. Dlaň plná záhradných inšpirácií. Košice: SOSNA, 2004.
- TERÁK, M. 2005. Zájmové vzdelávaní dospelých. Praha: Katedra andragogiky a personálneho riadení Univerzita Karlova, 2005. ISBN 80-86284-55-7.
- TEREK, J. 2005. Výchova k environmentálnym hodnotám. Prešov: FHPV, 2005. ISBN 80-9068-322-0.
- TOMA, P. 2001. Problematika trvalo udržateľného rozvoja a Slovenská republika. [online]. Bratislava: MŠP SR, 2001. Dostupné na: <http://www.tur.sk/index.stm?apc=0--79efcdc8d3c1e81704b24af08cdc6376-1-1&x=72642>
- TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ – výzva pre Slovensko. 2001. Bratislava: REC Slovensko, 2001. ISBN 80-968591-7-X.
- TUREK, I. 2005. Inovácie v didaktike. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2005. ISBN 80-8052-230-8.
- ÚSTAVA SR, 1992. Dostupné na: <http://www.government.gov.sk/index.php?ID=8578>

VATKANINOVÁ, K. 2008. In: Uite ské noviny, ro ník LVII, íslo 1, 2008. ISSN 0139-5769.

VICENÍKOVÁ, A.2000. Svet lúk a pasienkov. Bratislava: DAPHNE, 2000.

VINCÍKOVÁ, S. 2001. Kontexty environmentálnej výchovy. Trnava : EkoSofia, 2001. ISBN80-968673-1-8.

VINCÍKOVÁ, S. 1999. Metodická príru ka pre u íte ov a trénerov environmentálnej výchovy. B. Bystrica: FPV UMB, 1999.

ZUBEREC, J. 1994. Stratégia environmentálneho vzdelávania a výchovy na kolách SR a vo svete. Bratislava: Strom flivota, 1994. ISBN 80-7098-035-4.